

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ»**

ШТАНЬ МАРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК: 338.2:339.9

**ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Київ – 2024

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
ШТУЛЕР Ірина Юріївна,
ВНЗ «Національна академія управління»,
перший проректор
(м. Київ)

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
САФОНОВ Юрій Миколайович,
ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»,
заступник директора
(м. Київ)

доктор економічних наук, професор,
ОСЕЦЬКИЙ Валерій Леонідович,
професор кафедри економічної теорії,
макро- та мікроекономіки,
КНУ ім. Т. Шевченка
(м. Київ)

доктор економічних наук, старший науковий
співробітник
БУБЛИК Євген Олександрович,
провідний науковий співробітник відділу грошово-
кредитних відносин,
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
(м. Київ)

Захист відбудеться «22» травня 2024 року о 12:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.889.01 у ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153, м. Київ, вул. Ушинського, 15, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ВНЗ «Національна академія управління» за адресою: 03153 м. Київ, вул. Ушинського, 15.

Реферат розісланий «19» квітня 2024 р.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Олексій БРАСЛАВЕЦЬ

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В умовах сучасного динамічного глобалізаційного розвитку економік багатьох країн особливої наукової та практичної актуальності набуває проблема ефективного управління як на макро-, так і на мікрорівнях. Поглиблення дисбалансів в економіці України призводить до неефективного використання національного потенціалу та поширення негативних соціально-економічних наслідків. У таких умовах актуалізується необхідність активного впливу держави на розвиток економічних процесів для її глибокої трансформації у контексті досягнення цілей сталого розвитку.

Динамічний розвиток національної економіки супроводжується підвищенням рівня диференціації соціально-економічних відносин унаслідок поглиблення суперечностей, викликаних глобалізацією світогосподарських процесів. Трансформаційні процеси в Україні засвідчили несформованість дієвих інструментів здійснення економічної політики держави. Вихід економіки на траєкторію стійкого зростання може бути забезпечений на основі оптимальної моделі реалізації економічної політики держави. На сучасному етапі економіка України перебуває у точці біфуркації, а тому слід здійснити вибір стратегічної моделі її подальшого модернізаційного розвитку. Саме тому дослідження теоретико-методологічного підґрунтя та практичного інструментарію економічної політики держави є вкрай важливим і має бути спрямованим на забезпечення сталого розвитку національної економіки та основі формування ендогенної моделі повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам вивчення економічної політики держави та дослідженням умов глобальної нестабільності в економіці присвячено чимало праць вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, Д. Аджемоглу, О. Вільямсона, В. Галасюка, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Данилишина, Т. Єфіменко, М. Єрмошенка, С. Єрохіна, В. Лагутіна, Д. Нортона, І. Паризького, А. Сміта, Д. Стігліца, Д. Рікардо, Д. Робінсона, Ю. Уманціва, Й. Шумпетера, І. Штулер та інших. В їх працях досліджуються переважно базові категорії та уточнюється понятійний апарат наукової проблематики, акцентується увага на завданнях економічної політики та визначаються окремі аспекти різних видів економічної політики, або окремо досліджуються глобальні дисбаланси, глобальна нестабільність та проблеми глобалізації. Водночас питання, що стосуються дослідження економічної політики в цілому та інструментів її реалізації в умовах глобальної нестабільності, розглядаються фрагментарно.

Вагомий внесок у розвиток теорії економічної політики держави здійснили такі вчені, як О. Білорус, Ф. Гаск, В. Геєць, А. Гриценко, Дж. М. Кейнс, Ю. Кіндзерський, Л. фон Мізес, Д. Норт, Н. Резнікова, В. Сіденко, М. Спенс, Дж. Стігліц, В. Панченко, М. Фрідман. Теоретико-методологічні аспекти глибинних трансформацій економічної політики в Україні висвітлені у дослідженнях таких науковців, як: Ю. Бажал, Є. Бублик, В. Вишневський, І. Гужва, Дж. Колодко, І. Малий, В. Осецький, Ю. Сафонов, О. Шаров. У працях П. Гайдуцького, Я. Жаліла, М. Зверякова, Н. Кравчук, С. Корабліна,

Д. Лук'яненко, О. Тищенко, Н. Фергюсона, А. Філіпенка розроблено теоретико-методологічні та практичні основи системи економічної політики держави в умовах глобалізації, а також концептуальні засади її реалізації в Україні.

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок українських і зарубіжних науковців, усе ще залишається низка дискусійних і невирішених проблем, зокрема, у частині обґрунтування принципів інституційного оформлення і реалізації економічної політики в умовах загострення викликів та суперечностей на сучасному етапі глобалізації. Недостатня увага фокусується якраз на актуальних на сьогодні чинниках формування та реалізації економічної політики держави, що суттєвим чином ускладнює розроблення ефективної стратегії її реалізації і побудову моделі сталого розвитку економіки України. Окрім цього, потребують перегляду наукові підходи до систематизації типів і видів економічної політики, а також обґрунтування методологічних засад їх збалансованої реалізації. Недостатня розробленість окресленого кола питань на теоретичному рівні, невирішеність проблемних аспектів методологічного та прикладного характеру формування і реалізації економічної політики в умовах глобальної нестабільності зумовили вибір теми, визначили мету, завдання, об'єкт, предмет та логіку дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» за темами:

- «"Зелене" зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» (номер державної реєстрації 0122U202055), у межах якої авторкою проаналізовано інструменти економічної політики в умовах глобальної нестабільності та визначено концептуальні засади її реалізації;

- «Цифровізація соціально-економічних систем: сучасний стан та перспективи розвитку» (номер державної реєстрації 0122U202056), у межах якої авторкою розкрито вектори та ідентифіковано тренди модифікації економічної політики держави в умовах всеохопної цифровізації суспільного розвитку.

Мета й завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретико-методологічних підходів, методичних засад і практичних рекомендацій, спрямованих на формування та реалізацію економічної політики держави в умовах поглиблення глобальної нестабільності, на основі їх наукового обґрунтування.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації поставлено та вирішено такі *завдання*:

- дослідити еволюцію теоретичних засад та підходів до розкриття сутності економічної політики держави;
- ідентифікувати засадничі детермінанти інституційного середовища формування та реалізації економічної політики держави;
- здійснити теоретичну концептуалізацію проблематики глобальних дисбалансів в економіці;
- встановити теоретико-евристичний та практичний вимір інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі;
- розробити методологію державного регулювання та стимулювання

розвитку національної економіки в умовах глобалізації;

- визначити напрямки розвитку економіки України на основі реіндустріалізації;
- проаналізувати стан та тенденції розвитку національної економіки України;
- дослідити макроекономічний вимір структурної політики держави;
- оцінити макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки;
- визначити перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні;
- встановити особливості грошово-кредитної політики в умовах розгортання глобальних кризових процесів;
- здійснити моделювання механізму фіскальної політики України;
- визначити концептуальні засади монетарної політики в умовах фінансової глобалізації;
- встановити напрями вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду;
- обґрунтувати макроекономічну політику в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення.

Об'єктом дослідження є процес розробки та реалізації економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності.

Предметом дослідження є економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності.

Методи дослідження. Теоретичну й методологічну основу дисертаційної роботи становлять сукупність гносеологічних підходів і загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання.

Найбільш вагомими теоретичні результати отримано з використанням діалектичного і системного підходів до моделювання сучасних і класичних соціально-економічних процесів, з використанням традиційних положень економічної теорії, економічної політики, фінансів та державного управління і регулювання. Найсуттєвіші науково-прикладні результати дослідження отримано в результаті використання системного підходу до дослідження складних економічних явищ і процесів у їх взаємозв'язку та взаємообумовленості.

Поставлені завдання вирішувалися за допомогою загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, серед яких:

- *індукції та дедукції, методи наукового абстрагування, класифікації, теоретичного узагальнення і порівняння* – для виявлення, структурування, теоретичного аналізу, актуалізації, класифікації, узагальнення друкованих джерел з визначеної проблематики;
- *методи статистичного аналізу рядів динаміки* – для розгляду стану та тенденцій розвитку національної економіки в динаміці, змінах і часовій послідовності;
- *метод системно-структурного аналізу* – для дослідження процесів державного регулювання розвитком у національній економіці, побудові блок-

схем та алгоритмів.

Окремо було використано методи економіко-математичного моделювання складових економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності, а саме метод нейронної мережі прямого поширення, багатофакторні регресійні моделі динаміки та мову програмування Python.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативні акти України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, офіційні публікації міжнародних організацій, експертні оцінки рейтингових агентств, монографічна література, матеріали наукових конференцій, вітчизняні та зарубіжні публікації, електронні ресурси мережі Інтернет тощо.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукові положення дисертації у своїй сукупності вирішують актуальну наукову проблему концептуального обґрунтування економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності.

Найсуттєвішими теоретичними та практичними результатами дослідження, що формують наукову новизну і виносяться на захист, є такі:

у перше:

– побудовано концептуальну модель реалізації економічної політики держави під впливом глобалізаційних процесів, що передбачає сукупність принципів, правил та інструментів захисного та стимулювального спрямування, яку покладено в основу подальших розробок для обґрунтування сценарію ефективного економічного розвитку в умовах глобальної нестабільності;

– запропоновано багаторівневу типологізацію економічної політики за конкретними ознаками, до яких віднесено: суб'єкти генерування, середовище прояву, інструментарій здійснення заходів непрямого впливу, що надало змогу виявити сутнісні характеристики у всіх формах прояву, встановити функції, які виконує економічна політика, ідентифікувати мету її застосування. Це дозволило візуалізувати ступінь її інституційного та функціонально-структурного виміру як явища і процесу, реалізація якого видозмінюється залежно від суб'єктів, які його застосовують, об'єктів, на які розповсюджується дія економічної політики, простору застосування і цілей здійснення;

– обґрунтовано науково-методичні підходи до оцінювання економічної політики, обумовленої використанням новітнього інструментарію, застосування якого дозволило виокремити і охарактеризувати політику підтримання інклюзивного ендогенного економічного зростання, змістовною основою якої є забезпечення національного розширеного відтворення на основі створення нових національних порівняльних переваг, повоєнного відновлення та досягнення сталого розвитку;

- розроблено та обґрунтовано Концепцію макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності, яка ґрунтується на систематизації поглядів на розкриття сутнісних особливостей об'єктів і суб'єктів впливу, комплексному підході до використання інструментарію та принципів регулювального впливу, що в сукупності формують методологічну основу

ефективної й дієвої економічної політики в умовах глобальної нестабільності;
удосконалено:

– методологію дослідження економічної політики держави за умов глобальних дисбалансів на основі конкретизації елементної структури (інструменти економічної політики, спрямовані на запобігання кризовим явищам, антикризове регулювання і зменшення наслідків кризи, інструментарій економічної політики щодо подолання кризи) та обґрунтування ключових вимог до антикризового впливу з їх групуванням на основі врахування характеру регулюючих впливів та всіх потенційних наслідків і взаємозв'язків. Такий підхід, на відміну від існуючих, дозволив розкрити вектори реалізації економічної політики в умовах глобальних дисбалансів;

– теоретичні підходи до розкриття еволюції трактування сутності економічної політики держави у частині виокремлення її функціональних складових, макроекономічних векторів реалізації, обґрунтування методологічних підходів на основі узгодження інтересів макросуб'єктів, окреслення переліку управлінських функцій та закріплення їх за певним механізмом реалізації, що базуються на застосуванні нових концептуальних засад;

- методологічні підходи до аналізу концептуально-теоретичних засад економічної політики в Україні, що передбачають використання системи ідентифікаторів на шляху досягнення стратегічних цілей економічної політики, вчасне реформатування її принципів, основних методів та інструментів, що в умовах реалізації стратегії європейської інтеграції сприятимуть розвиткові української економіки, а вдосконалення економічної політики має здійснюватися на засадах поглиблення економічної децентралізації, підвищення конкурентоспроможності національної економіки, посилення прозорості рішень державних інституцій;

- систематизацію чинників, що визначають ефективність інституційних форм впливу держави на економічні процеси, до яких належать особливості організації державного урядування, структура економіки, виваженість упровадження системних змін в економіці, оперативність ухвалення державних рішень та рівень їхньої узгодженості з інтересами суспільства;

- теоретико-методологічні засади концептуальної моделі державної структурної модернізації національної економіки відповідно до засадничих принципів формування економіки сталого розвитку, що передбачає узгодження економічних, екологічних та соціальних аспектів та дає змогу забезпечити можливість формування стратегічних пріоритетів, підпорядкованих національним інтересам розвитку України;

- удосконалено та обґрунтовано лінійний алгоритм розробки та реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, що складається з восьми етапів і, на відміну від існуючих підходів, враховує стратегічний і програмний аспекти розробки і реалізації монетарної політики на національному рівні в глобальному контексті;

набули подальшого розвитку:

- парадигма інституціоналізму як альтернатива неокласичній традиції у

частині посилення впливу інститутів на формування та реалізацію економічної політики, що посилює актуальність цього напрямку економічної думки, значення систематизації, узагальнення та вдосконалення концептуальних засад її сутності. Таким чином, розроблення методології аналізу та наукового супроводу інституційних трансформацій економічної політики держави дає змогу, з одного боку, отримати істотні результати для поглиблення теоретичного підґрунтя, а з іншого – запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на синтез різних підходів до розуміння впливу держави на перебіг економічних процесів;

- концептуальні підходи до формування напрямів економічної політики у вимірі науково-теоретичних і прикладних рекомендацій з обґрунтування її стратегічних пріоритетів на основі чітких сценаріїв реалізації та визначення стратегічних цілей України, які передбачають пріоритет соціально- економічної доцільності, раціональності та виваженості над прямим державним втручанням, використання здебільшого економічних методів впливу на перебіг економічних процесів, мінімізацію бар'єрів для розвитку підприємництва та формування конкурентоспроможного національного бізнесу;

- теоретичні підходи до обґрунтування напрямів адаптації в Україні світового досвіду інституційного впливу на економіку європейських практик, серед яких імплементація базових економічних інститутів, формування цілісної системи економічних інститутів у кожній підсистемі економіки, надання їм суспільної легітимності на основі адекватного відображення у системі нормативно-правового регулювання, врахування поточних загроз національній економіці нашої країни;

- концептуально-методичні підходи до формування інструментарію для забезпечення конкурентоспроможності, що базуються на компонентах визначення конкурентних переваг й характеризуються ресурсним, кадровим, інноваційним потенціалом, доповнюються моделлю управління ними, що надає змогу формувати взаємозв'язки зі стратегіями конкурентоспроможності. Застосування такого підходу відкриває можливості для визначення конкурентного потенціалу та ухвалення державними інституціями обґрунтованих рішень щодо вибору стратегії забезпечення і підтримання національної конкурентоспроможності;

- трактування напрямів модернізації економіки України на основі різновекторного розвитку інновацій, які сприятимуть зміцненню економічної безпеки держави на основі концентрації ресурсів на інноваційно-активних суб'єктах господарювання. На основі логіко-концептуальної моделі доведено, що під впливом інновацій створюється підґрунтя для розробки ефективних технологій та їх упровадження у національну економіку;

- методологічний інструментарій забезпечення державної інноваційної політики, що дасть змогу поглибити розуміння доцільності активізації ролі держави у вирішенні стратегічних питань забезпечення поступального розвитку національної економіки, а також актуалізувати проблематику посилення функцій контролювання та координування, які виконує держава;

- напрями обґрунтування реалізації визначених пріоритетів і завдань у сфері державної політики регулювання та стимулювання розвитку національної

економіки, що передбачає корегування діяльності органів державної та місцевої влади, формування довіри до владних інститутів, налагодження надійних двосторонніх каналів комунікації між владою та громадянським суспільством;

- підходи до визначення теоретичних закономірностей забезпечення реіндустріалізації національної економіки, що сприятиме визначенню концептуальних засад, основних цілей і завдань створення відповідної системи та формування державної політики відповідного спрямування в Україні. Обґрунтовано, що система забезпечення реіндустріалізації економіки України має бути комплексною та багаторівневою, організованою на державному, регіональному і місцевому рівнях. На всіх із них мають бути впроваджені єдині принципи, ключові процеси та універсальні механізми. Практичною реалізацією запропонованих рекомендацій має стати прийняття Програми національного інноваційного розвитку України як базового нормативно-правового акту у відповідній сфері;

- науково-методичні підходи до структурування процесу фіскального регулювання шляхом розробки структурно-логічної схеми механізму фіскального регулювання в економічній політиці України, який, на відміну від існуючих підходів, має в основі блок-схему фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності, що базується на єдності мети і завдань та співвідношення інструментів впливу на об'єкт регулювання з боку суб'єктів і дозволяє, відповідно, здійснювати ефективне регулювання міжбюджетних відносин;

- науково-методичні підходи до економіко-математичного моделювання фіскальної політики України шляхом побудови багатофакторної регресійної моделі динаміки доходів державного бюджету України, які, на відміну від існуючих, враховують максимальну кількість найбільш значущих чинників та можуть бути використані для прогнозування цільових показників економічного розвитку України з метою формування економічної політики в умовах нестабільності;

- застосування виробничої функції Кобба-Дугласа як інвестиційної моделі економічного зростання, що, на відміну від існуючих підходів, розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, яка визначає вартість праці.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні результати наукового дослідження доведено до рівня прикладних розробок та організаційно-методичних рекомендацій і використано центральними і місцевими органами державної влади, підприємствами, установами та організаціями, що підтверджено довідками про впровадження в їх діяльність:

- Міністерства економіки України під час розробки та опрацювання стратегічних програмних документів щодо соціально-економічного розвитку України, зокрема, спрямованих на впровадження сучасних методологічних підходів до складання і моніторингу стратегічних програмних документів і проведення сценарного передбачення соціально-економічного розвитку України (довідка № 4602-05/60875-07 від 24.12.2021 р.);

- Міністерства закордонних справ України при здійсненні моніторингу та оперативному інформуванні національних експортерів про потенційні можливості розширення їхньої присутності на світових товарних ринках, а також участі українських підприємств у тендерах та конкурсах з реалізації інвестиційних та інфраструктурних проєктів за кордоном (довідка № 213/07-781-66 від 13.01.2022 р.);

- Стратегічної групи «Софія» при обґрунтуванні алгоритмів реалізації економічної політики держави за цілою низкою її функціональних напрямів сприяння розвитку національного підприємництва умовах посилення конкуренції (довідка № 63 від 25.11. 2021 р.);

- Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки при обґрунтуванні напрямів активізації інвестиційно-інноваційної політики держави на основі використання потенціалу публічних закупівель та можливостей локалізації у національній промисловості, а також визначення напрямів виникнення мультиплікативних ефектів унаслідок запропонованих заходів (довідка № 38 від 17.02. 2022 р.);

- МГО «Міжнародна академія інформатики» при розробці програмних рекомендацій щодо реалізації економічної політики для сприяння здійсненню інноваційної діяльності у сфері інформатики та процесах діджиталізації суспільства на 2023-2024 роки (довідка № 2623-06/08 від 11.08. 2020 р.);

Окремі теоретичні положення дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі ВНЗ «Національна академія управління» при проведенні лекцій та практичних занять з навчальних дисциплін «Макроекономіка», «Політекономія», «Центральний банк і грошово-кредитна політика» (акт впровадження від 25.09.2023 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичні обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації, які містяться в роботі, одержано авторкою самостійно на основі аналізу й узагальнення теоретичного і фактичного матеріалу й опубліковано в її наукових працях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, використано лише ті ідеї, тези та положення, які є результатом власного дослідження здобувачки.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дослідження доповідались, обговорювались і отримали схвалення на: Всеукраїнському круглому столі «Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку» (Київ, 2016); II Міжнародній науково-практичній конференції «Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри» (Кропивницький, 2017); Науково-теоретичному семінарі «Міждисциплінарні дослідження: теоретико-методологічні виміри» (Київ, 2017); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Економічні перспективи підприємництва в Україні» (Ірпінь, 2017); «Круглому столі до 100-річчя НАН України «Роль економічної науки у суспільному розвитку» (Київ, 2018); Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки» (Ужгород, 2018); II International Scientific and Practical Conference «Global Imperatives for Business and Law Development» (Київ, 2019); Міжнародній

науковій конференції «Геоелектронічні виклики для країн G7» (Київ, 2019); VIII Міжнародному бізнес-форумі «Наука-бізнес-освіта: стратегічне партнерство» (Київ, 2020); Міжнародній науково-практичній конференції КНУ імені Тараса Шевченка «Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти» (Київ, 2021); X Міжнародній науковій інтернет-конференції «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ – Rzeszow, 2021); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем» (Кропивницький, 2021); V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Підприємництво, торгівля, маркетинг: стратегії, технології та інновації» (Київ, 2022); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тренди поведінки споживачів товарів і послуг» (Рівне, 2022); IX Міжнародній науково-практичній конференції «Економіка підприємства: теорія і практика» (Київ, 2022); X Міжнародному бізнес-форумі «Наука-бізнес-освіта: стратегічне партнерство» (Київ, 2022); XV Міжнародній науково-практичній конференції «Умови економічного зростання в країнах з ринковою економікою» (Переяслав, 2022); Міжнародній науковій інтернет-конференції «Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці» (Київ, 2023).

Публікації. За темою дослідження опубліковано 38 наукових праць, в яких знайшли відображення основні результати і висновки дисертації, а саме: 3 статті у наукових виданнях, що індексуються у Scopus та Web of Science, усі у виданнях, віднесених до третього та четвертого кватилів (Scopus Q3 та Scopus Q4) відповідно до класифікації SCImago Journal; 18 статей у фахових наукових виданнях України; 3 розділи у колективних монографіях, а також 14 публікацій апробаційного характеру у збірниках матеріалів і тез доповідей міжнародних та всеукраїнських наукових й науково-практичних конференцій, семінарів і круглих столів. Загальний обсяг опублікованих наукових праць становить 14,6 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи складає 405 сторінок. Робота містить 30 таблиць, 40 рисунків, 6 додатків. Список використаних джерел налічує 375 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, окреслено мету, завдання, предмет, об'єкт, методи дослідження, сформульовано наукову новизну й практичне значення отриманих результатів та запропонованих рекомендацій. Наведено відомості про практичну апробацію отриманих результатів та подано інформацію про публікації та структуру роботи.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності» проведено глибокий та системний ретроспективний аналіз виникнення і розвитку теоретичних підходів до розкриття змістовної сутності економічної політики держави, обґрунтовано напрями інституціоналізації середовища формування та реалізації

економічної політики держави, а також здійснено теоретичну концептуалізацію проблематики глобальних дисбалансів в економіці.

У результаті ретроспективного аналізу теорій економічної політики обґрунтовано, що теорія економічної політики держави представляє собою методологічно неоднорідну сукупність результатів тривалих багатогранних наукових розвідок. Аналізуючи та систематизуючи історію розвитку основних напрямів і шкіл сучасної економічної думки, а також практику застосування обґрунтованих рекомендацій при інституційному оформленні економічної політики, зроблено висновок про те, що, починаючи з ранніх етапів суспільного розвитку, економічні ідеї та теорії еволюціонували у загальному контексті методології пошуку визначення меж втручання держави в економічні відносини. Розмаїття поглядів на роль та функції держави в економіці є доволі широкими – від майже повного спростування до закликів використовувати більш жорсткі форми.

Проведений аналіз надає змогу дійти висновку про те, що на кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку вченими здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічними процесами з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Уникнення системного відновлення кризових явищ буде залежати від тривалості та глибини дії ризиків макроекономічної незбалансованості. Важливим завданням для наукової спільноти є переосмислення нових викликів, які постали перед світовою економікою. Дискусії щодо перспектив розвитку мають відбуватися у напрямі теоретичного обґрунтування створення дієвих механізмів економічної політики держави.

У роботі розкрито інституційний характер економічної політики, оскільки вона змінюється в інституційній динаміці суспільного розвитку. Визначено, що суспільний розвиток зумовлює відповідно до своєї природи безперервний процес генерування, адаптування та трансформації інститутів. Встановлено, що формування нової економічної системи, в якій основну роль відіграє людський й інтелектуальний капітали, висока специфічність та унікальність нематеріальних активів з високим рівнем інноваційності, підприємливість та потреба у забезпеченні безпечної рівня їх функціонування, супроводжується появою та розвитком нових інститутів, які регулюють соціальну й економічну поведінку. Ринкова трансформація економічної системи, яка призвела до фундаментальних змін, супроводжувалась наростанням цілого комплексу проблем, однією з яких є проблема узгодження інтересів економічних агентів. Унаслідок зміни умов функціонування економічних суб'єктів відбуваються також зміни і у сутності та системі інтересів, які є основним мотивом і стимулом економічної діяльності.

При намаганні узгодити різновекторні інтереси виникає потреба у створенні та закріпленні відповідних стандартів суспільних відносин. Складний і суперечливий процес формування та функціонування суспільних відносин загалом називають інституалізацією. Для країн з ринками, що формуються, процес інституалізації був першочерговим завданням, адже необхідно було

формувати в багатьох сферах відносини нової якості, що ґрунтуються на принципах ринкового господарювання. Процеси міжнародної інтеграції й глобалізації та перманентні трансформаційні зміни у самій соціально-економічній системі призводять до ще більшої нестабільності у середовищі розвитку суб'єктів господарювання, а це зі свого боку призводить до формування чинників дестабілізуючого характеру функціонування соціально-економічної системи.

У дисертації з'ясовано, що подолання дестабілізуючого впливу сучасних загроз потребує розроблення ефективних інститутів та механізмів їх функціонування. Розвиток цих механізмів залежить від конкретного історичного періоду, притаманних для нього викликів та загроз, специфіки інтересів і потреб людини і суспільства. Визначальну роль у зародженні інституту як стереотипу мислення й діяльності відіграють цінності, які є основою соціальної спільності та базою для узгодження різних або протилежних інтересів. За сучасних умов суспільних перетворень актуальною є проблема критичного переосмислення наукових результатів дослідження генезису економічної політики, визначення форм її реалізації із застосуванням нових теоретико-методологічних підходів. При цьому актуальним є використання інституційного аналізу у дослідженні проблеми здійснення економічних функцій держави, що розкриває їхню сутнісну природу. Інституційна концептуалізація функцій економічної політики держави має здійснюватися на основі всебічного аналізу цілої низки чинників, які обумовлюють формування формальних та неформальних інститутів (рис. 1).

На сучасному етапі розвитку суспільства виникла потреба у розширенні методологічної матриці дослідження економічної політики держави. Саме представники інституціоналізму розглядають економіку як систему, в якій відносини між суб'єктами господарювання складаються під впливом як економічних, так і правових, політичних, соціологічних та соціально-психологічних чинників. Економічні інститути передбачають встановлення статусу економічних суб'єктів, ухвалення норм і правил їх діяльності, урахування особливостей сфери господарської діяльності, в якій вони взаємодіють. Система норм і правил встановлює певний порядок дій економічних суб'єктів на засадах свободи та рівності, які своєю активністю забезпечують досягнення цілей, що перебувають в основі відповідної економічної функції. Встановлені державою норми та правила ґрунтуються на силі верховної влади, тому вони є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами господарської системи і виступають своєрідним засобом зовнішнього впливу на активність цих суб'єктів.

Рис. 1. Інституційні засади економічної політики держави

Джерело: авторська розробка

Визначено, що актуалізація проблем аналізу ролі держави у регулюванні економічних процесів обумовлюється зростанням масштабів, міждисциплінарністю й глобальним характером досліджень, а також посиленням їхнього впливу на світовий розвиток. Доведено необхідність пошуку оптимального розв'язання проблем економічної нерівності, здійснення охорони дозвілля, збільшення соціальних видатків, оскільки ці заходи спроможні сприяти побудові ефективної економіки. Місце і роль держави за умов сучасних трансформацій обумовлюється насамперед тим, що держава розглядається як суб'єкт, який забезпечує організацію та функціонування всіх складових національної соціально-економічної системи.

Детально проаналізовано положення про те, що, виступаючи представником усього суспільства, якраз держава інституціоналізує правила й норми ринкової взаємодії суб'єктів економічних відносин у межах певного економіко-організаційного виміру і здійснює контроль за їх дотриманням. Засадничим підґрунтям для реалізації обґрунтованої економічної політики має слугувати наукова інтерпретація стратегічних пріоритетів розвитку економіки й ідентифікація на цій основі концептуально-методологічних підходів та інструментарію з метою гармонізації інтересів усього суспільства. Важливе

значення має якість інституційного механізму державного регулювання національним виробництвом.

Проведений аналіз надає змогу дійти висновку про те, що глобалізація як етап розвитку світової економіки характеризується різноманітністю видів та інституційних форм прояву, постійно трансформується у своєму прояві, змінюється з урахуванням вимог конкурентного простору. У роботі виділено основні суперечності, що притаманні глобалізації, які яскраво проявляються якраз на сучасному етапі розвитку світової економіки (табл. 1).

Визначено, що під впливом руйнівних наслідків, спричинених глобальною пандемією COVID-19, уряди багатьох країн зосереджують щоразу все більше уваги на пошуку оптимальних рішень щодо швидкого відновлення економіки. Одним з таких рішень є збільшення обсягів інвестицій в інфраструктуру, які є важливим джерелом формування робочих місць та стимулювання економічного зростання.

Таблиця 1

**Суперечності, притаманні глобалізації
як сучасному етапові розвитку економічних відносин**

№	Ознаки економічних відносин	Реалізація певної ознаки глобалізації	
		Позитивна	Негативна
1	Глобальний характер економічних відносин	Транснаціоналізація діяльності корпорацій, зниження невизначеності у результатах їхнього функціонування	Асиметрія у розподілі доходів та маніпулювання вибором споживачів
2	Високий рівень технологічного розвитку	Виробництво широкого асортименту досконалих у технологічному вимірі та високоякісних товарів	Непродуктивне використання ресурсів
3	Недоторканність приватної власності	Висока мотивація підприємницької діяльності	Зловживання та маніпуляції з правами власності
4	Здатність до масової зміни споживчих переваг	Зниження невизначеності у реалізації виготовлених товарів	Зниження дієвості конкуренції, трансформація принципу «економіка для людини» на «людство для економіки»
5	Зміцнення фінансових відносин	Структуризація і спрощення економічних відносин	Поява нової форми маніпулювання через систему кредитних відносин між споживачами та фінансовими інститутами

Джерело: авторська розробка

Масштабні інфраструктурні проекти вже неодноразово ставали каталізаторами виходу країн з криз. Саме тому у межах реалізації таких проектів розвинені країни докладають зусиль щодо пошуку додаткових джерел фінансування розвитку інвестицій в інфраструктуру.

У другому розділі «Теоретико-методологічні аспекти формування економічної політики держави в умовах глобалізації» сформовано теоретико-методологічний інструментарій та окреслено практичний вимір аналізу інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі, запропоновано методологічні підходи до здійснення державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації, а також окреслено напрями розвитку економіки України на основі реіндустріалізації.

Встановлено, що в Україні внутрішній ринок залишається ще значною мірою маломістким, а його подальше розширення, що базується на імпорті продукції вищого технологічного рівня, та збільшенні експорту сировини означають розширене відтворення сформованих диспропорцій. У цьому полягає базова деструкція української економіки, яка постійно відтворюється в розширеному масштабі. За таких умов економічне зростання призводить до поглиблення диспропорцій, що неминуче закінчується кризою. При цьому базисною підставою є зростання дефіциту торговельного балансу та поточного рахунку, що за умов економічного зростання може певний час компенсуватися рахунком операцій з капіталом і фінансових операцій, який має набагато більшу мобільність порівняно з торговельним балансом.

Визначено, що важливою ознакою сучасного внутрішнього ринку є його ефективність, коли ринок дієвим способом реалізує свої основні функції. При цьому він інтегрує виробництво і споживання, надає економічній системі повну інформацію у вигляді цін на товари і послуги, може стимулювати інноваційні процеси та трансформувати заощадження в інвестиції, забезпечує підвищення доходів суб'єктів господарювання і добробут домашніх господарств. Ринок повинен забезпечувати оптимальне співвідношення обсягів можливого виробництва необхідних товарів і попиту на них. Ринок ефективним чином функціонує у разі, якщо пропозиція, попит і ціни на товари, що є його основними атрибутами вільно формуються відповідно до змін до зовнішніх умов. На рис. 2. наведено інституційну архітектуру державного регулювання економікою.

У дисертації доведено, що Україні потрібен такий варіант економічних перетворень, який одночасно вивільняє з допомогою лібералізації та дерегуляції економіки ринкові сили й максимально використовує потенціал держави для виправлення базових структурних деформацій і створення інституційної архітектури економіки, що динамічно розвивається та є структурно збалансованою. Головне завдання полягає в структурному реформуванні, спрямованому на створення в Україні базового господарського комплексу внутрішнього розвитку та інституційної архітектури, що відповідає йому, які стали б основою розвитку внутрішнього ринку, вирішення соціальних проблем і нарощування експортного потенціалу, однак вже на новій структурній основі.

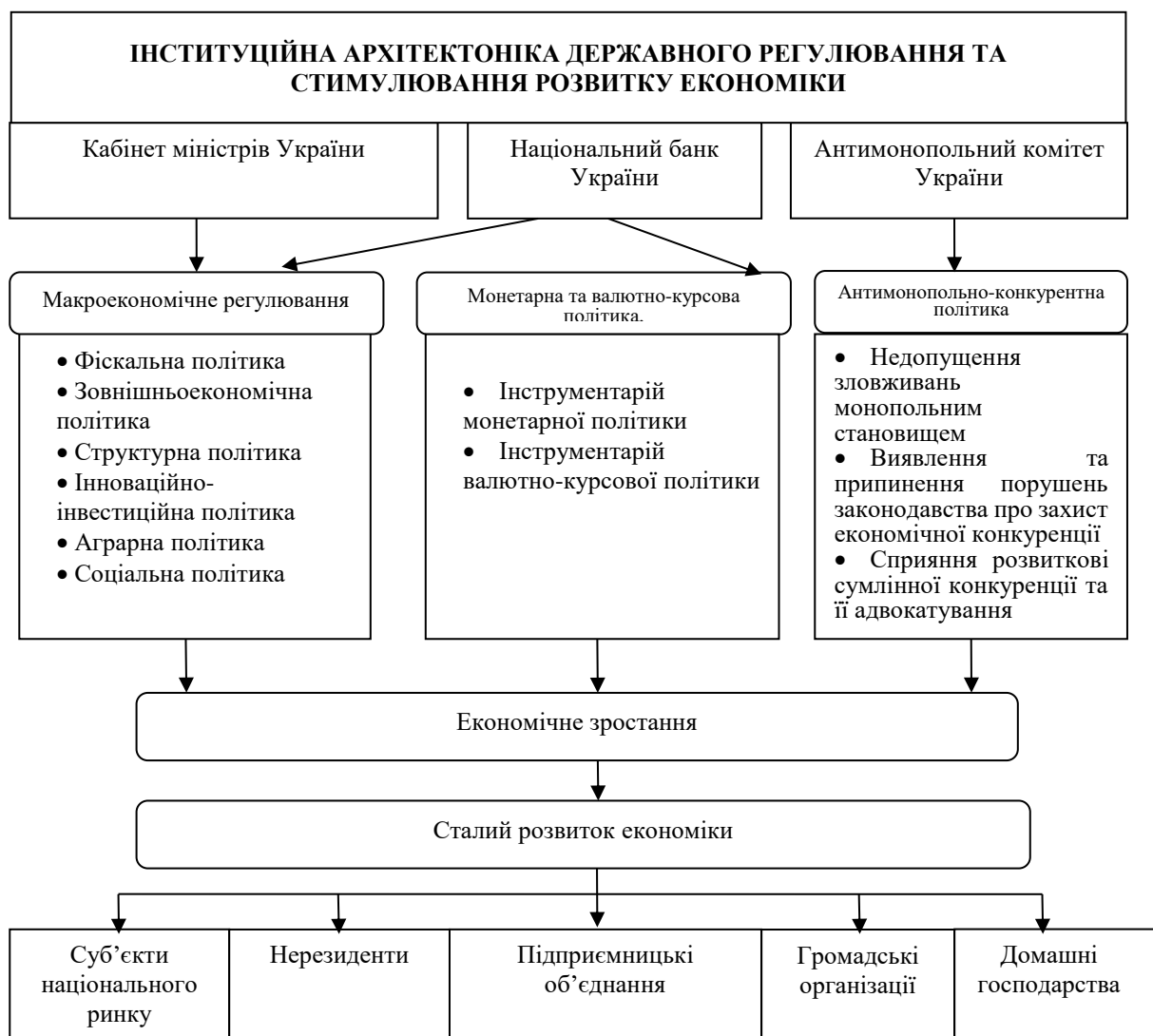

Рис. 2. Інституційна архітектура державного регулювання та стимулювання розвитку економіки

Джерело: авторська розробка

Дисертанткою обґрунтовано, що зазначений комплекс не може бути створений тільки на ринкових засадах, а потребує цілеспрямованої державної економічної політики. Структурне та інституціональне реформування перебувають в органічному поєднанні. Цілеспрямована зміна структури економічної діяльності, потоків товарів і грошей досягається за рахунок інституційних перетворень на основі поєднання ринкових принципів і державного регулювання.

Формування інноваційного типу розвитку економіки також передбачає поєднання інституціональних і структурних підходів, свободи підприємницької діяльності й участі держави. Така методологія реформування опирається на розкриття потенціалу ринкових сил і можливості держави й може бути застосована для вирішення всього комплексу соціально-економічних проблем.

Третій розділ «Макроекономічні детермінанти формування економічної політики в Україні» присвячено аналізу стану та тенденцій розвитку національної економіки України, розкриттю макроекономічного виміру структурної політики держави та окресленню напрямів впливу

макроекономічних чинників на конкурентоспроможність національної економіки. На основі проведеного аналізу зроблено висновок про те, що в економіці України ситуація з урахуванням чинників невизначеності, незважаючи на певні оптимістичні прогнози припущення й за результатами першого кварталу 2023р., залишається суперечливою. У 2022 р. відбулися суттєві структурні зміни (табл. 2).

У період воєнного стану всі галузі економіки, за винятком «Державного управління та соціального страхування» зазнали падіння, яке перебувало у межах від 15 до 68 %. Найпомітніший спад відбувся у будівництві – на 68 %, оскільки якраз саме капітальні видатки стрімко скорочуються в умовах збройних конфліктів. Активні бойові дії та значні руйнування регіональної індустріальної структури спричинили спад у переробній промисловості майже на 50 %. Сільське, лісове і рибне господарство, а також гуртова й роздрібна торгівля продемонстрували падіння на понад 30 % у зв'язку з дією вказаних чинників. Зниження на 36 % обсягів податків на продукти пов'язане також й з тим, що держава на початку повномасштабної війни запровадила податкові пільги.

При цьому важливо звернути увагу на незначне зменшення імпорту на 19 % у зв'язку із ввезенням пального, обсяги якого у фізичних одиницях практично не змінилися. Цей чинник негативно вплинув як на динаміку, так і на загальну структуру ВВП України. Необхідно також звернути увагу на збільшення частки у ВВП до 1 відсоткового пункту лише за шістьма позиціями з двадцяти. Крім державного управління та соціального страхування, з сектору матеріального виробництва йдеться про сільське, лісове та рибне господарство, а решта – це послуги (охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, освіта, фінансова та страхова діяльність, інформація та телекомунікації). За іншими позиціями скорочення частки у ВВП становило до двох відсоткових пунктів.

Проведене дослідження базується на аналізі важливих економічних показників для України з періоду з 2012 по 2021 роки. Для визначення економічної стабільності та її динаміки у цей період був розроблений і розрахований індекс економічної стабільності (ІЕС).

Таблиця 2

ВВП України за структурою обсягів доданої вартості у 2021-2022 рр.

№	Галузь	2021		2022		Темп змін, %
		обсяг, млн грн	частка, %	обсяг, млн грн	частка, %	
1	Переробна промисловість	560 527	10,26	319 190	8,23	-43,0
2	Будівництво	150 312	2,75	48 726	1,26	-68,0
3	Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	351 148	6,42	237 930	6,14	-32,0
4	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт	742 123	13,58	512 894	13,23	-31,0
5	Сільське, лісове та рибне господарство	593 367	10,86	425 146	10,97	-28,0
6	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	295 300	5,4	164 587	4,25	-44,0
7	Інформація та телекомунікації	255 635	4,68	216 200	5,58	-15,0
8	Фінансова та страхова діяльність	161 933	2,96	136 337	3,52	-16,0
9	Освіта	235 042	4,3	208 230	5,37	-11,0
10	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	19 143	0,35	14 051	0,36	-27,0
11	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	31 910	0,58	21 343	0,55	-33,0
12	Державне управління і соціальне страхування	336 451	6,16	455 228	11,74	35
13	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	180 944	3,31	122 092	3,15	-33,0
14	Податки на продукти	780 757	14,29	496 138	12,8	-36,0
15	Надання інших видів послуг	46 637	0,85	31 950	0,82	-31,0
16	Тимчасове розміщення й організація харчування	49 166	0,9	29 348	0,76	-40,0
17	Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	67 873	1,24	1,24	0,91	-48,0
18	Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	134 883	2,47	111 236	2,87	-18,0
19	Операції з нерухомим майном	314 763	5,76	206 105	5,32	-35,0
20	Разом	5 465 483	100	3 876 834	100	-29,0

*всі дані наведено у цінах 2021 р.

Джерело: Складено авторкою за даними Держстату України

Для дослідження було створено економіко-математичну модель, яка візуалізує взаємозв'язки між різними економічними показниками, а саме розрахунок індексу економічної стабільності, який враховує декілька ключових показників, таких як ВВП, експорт/імпорт, індекси цін тощо.

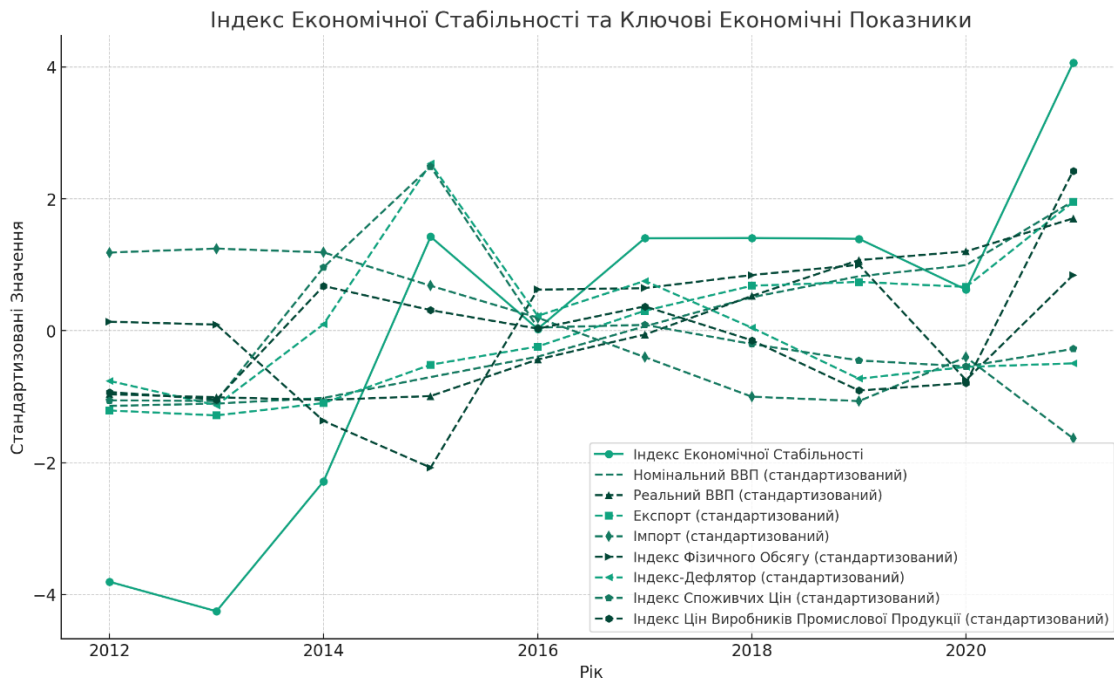

Рис. 3. Індекс економічної стабільності разом з усіма ключовими економічними показниками

Джерело: побудовано автором на основі власних розрахунків

На графіку (рис. 3) представлено індекс економічної стабільності разом з усіма ключовими економічними показниками, включаючи номінальний ВВП, реальний ВВП, експорт, імпорт, індекс фізичного обсягу, індекс-дефлятор, індекс споживчих цін та індекс цін виробників промислової продукції. Всі дані були стандартизовані для зручності порівняння. Індекс економічної стабільності агрегує всі ці показники, що дозволяє оцінити загальну картину стабільності економіки протягом розглянутого періоду. Зміна індексу відображає зміни в економічному середовищі протягом вивченого періоду. Ця модель демонструє динаміку ключових економічних показників та їх вплив на загальну економічну стабільність у контексті глобальної нестабільності.

Встановлено, що одним з основних індикаторів фінансових умов ведення бізнесу у країні є ризик як кількісний вимір ймовірності втрати інвестором вкладеного капіталу. Істотним наслідком війни є підвищення рівня систематичного ризику і погіршення умов фінансування для суб'єктів господарювання. При цьому індивідуальний ризик за умов війни розподіляється нерівномірно і залежить від багатьох чинників, а саме: наближеності до територій очікуваного розгортання активних бойових дій, вірогідність завдання ракетних ударів, інтенсивність фінансових відносин із контрагентами на тимчасово окупованих територіях тощо.

Створення нової моделі економічного розвитку нашої країни після завершення воєнних дій має враховувати реалії й умови соціально-економічного функціонування за умов глобальної конкуренції (рис. 4).

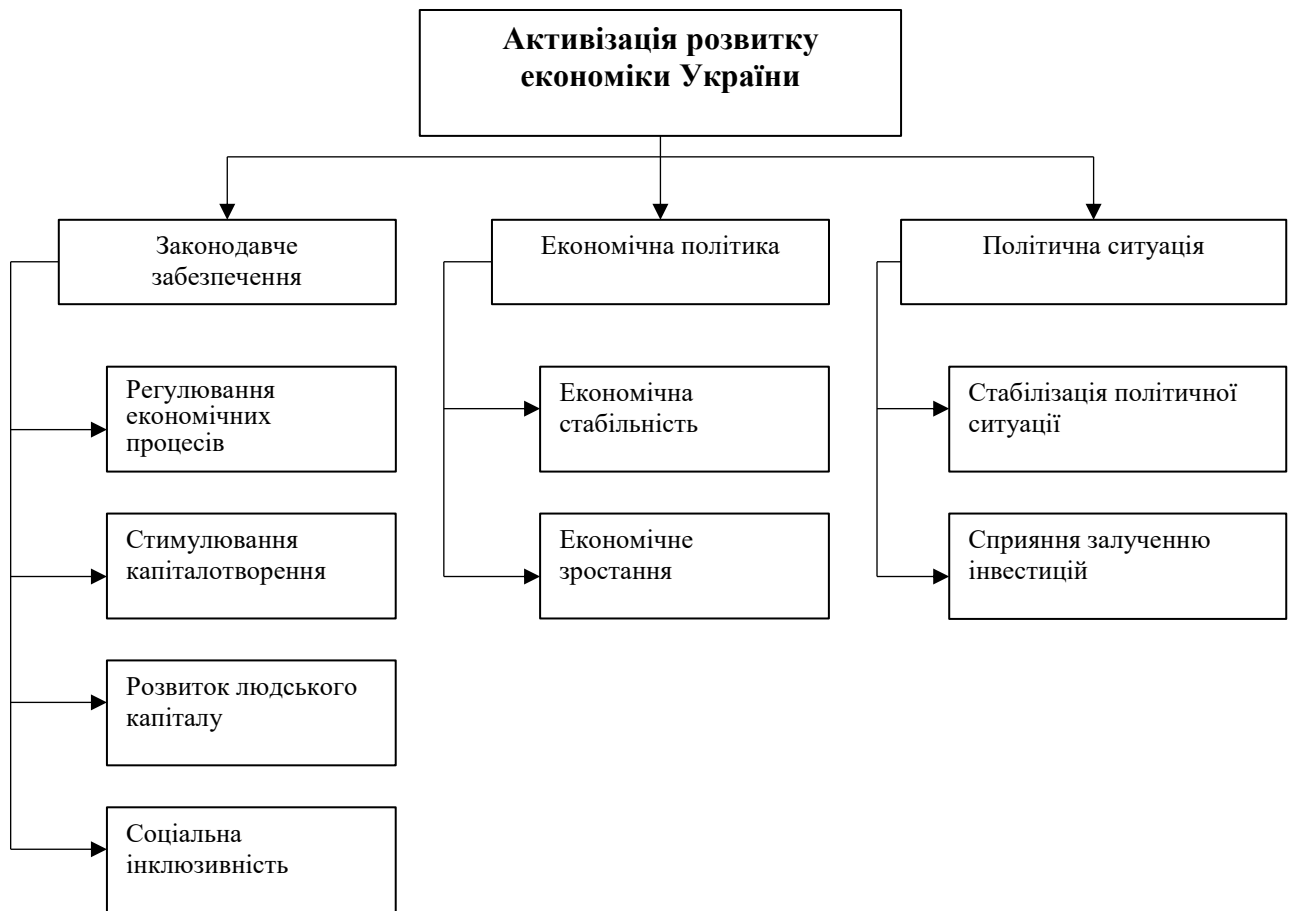

Рис. 4. Чинники активізації розвитку економіки України у контексті повоєнного відновлення

Джерело: авторська розробка

Економічна модель України увібрала поширені закономірності соціально-економічного розвитку на основі ринкових механізмів та певних передумов виникнення господарських на основі постцентралізованої економіки. За теперішніх реалій з метою забезпечення сталого економічного розвитку та європейської інтеграції нашої країни в європейський економічний простір слід розв'язувати цілу низку завдань, пов'язаних з впровадженням цифрових технологій. Вкрай важливо при цьому є інституціоналізація системи управління національною економікою, яка покликана сприяти переходу від здебільшого низькотехнологічної сировинної моделі розвитку до такої, що базується на новітніх технологіях.

Відкриття нових можливостей співпраці на внутрішньому ринку мають стати об'єктом активної державної політики з метою підтримання національних корпорацій на основі забезпечення їх від зовнішньої конкуренції, а потім й підтримання їх під час експорту технічно складної продукції. Прикладом у цьому зв'язку може стати перш за все досвід Японії та Південної Кореї середини та другої половини ХХ ст.

Таким чином, ускладнення національної економічної системи з великою кількістю ланок глибокої внутрішньої технологічної переробки і масштабного внутрішнього споживання сформує підґрунтя для продукування значних обсягів

доданої вартості порівняно з моделлю, що функціонує на основі виробництва й продажу сировинних ресурсів. Така удосконалена система здатна постійно вдосконалювати свою матеріально-технологічну базу й абсорбувати набагато більший обсяг інвестицій, ніж проста сировинна модель економіки.

Проблеми відсутності глибоких технологічних перетворень, суттєвого дефіциту інвестиційних ресурсів та низького рівня доходів багатьох категорій домашніх господарств пов'язані з відсутністю передумов для генерування належного обсягу внутрішнього попиту. Таке своєрідне ігнорування ролі та місця внутрішнього споживання як головного чинника створення доданої вартості позбавляє національну економіку можливостей виходу на траєкторію стійкого інноваційно-інвестиційного зростання та започаткування ендогенізованої моделі розвитку. Це пов'язано з тим, що на сьогодні як інвестиційна, так і споживча складова внутрішнього попиту задовольняються значною мірою на основі імпорту.

Проведений аналіз дав змогу з'ясувати, що сьогодні у світі формується система активного стимулювання високих технологій на основі роботизації та впровадження штучного інтелекту. Саме виробництво таких високотехнологічних продуктів має перебувати в основі стратегії національного відродження країни у період післявоєнної відбудови. Йдеться про історичний шанс на основі зовнішніх і внутрішніх інвестицій динамізувати шлях свого соціально-економічного розвитку. Тому дієвим інструментарієм вирішення проблем соціально-економічної динаміки є стимулювання розвитку високотехнологічного національного капіталу. Збільшення обсягів продукування доданої вартості означатиме, що збільшуються такі її складові, як заробітна плата, доходи держави у вигляді податків та інвестиції. При цьому зростатимуть й сукупний попит та його складові. У таблиці 3 наведено матрицю потенційних ефектів економічної політики держави у контексті активізації розвитку національної економіки.

Доведено, що перспективним є розміщення в Україні високотехнологічних виробничих потужностей провідних компаній-виробників наукомісткої інноваційної продукції. Ця продукція з високою часткою доданої вартості повинна надходити як на експорт, так і на внутрішній ринок України. Це дасть змогу створити робочі місця вищої якості із більш високою заробітною платою, залучати іноземні інвестиції, розширювати експортний потенціал на основі ефективного включення у глобальні ланцюги виробництва доданої вартості. Аграрна спеціалізація українського експортного потенціалу сьогодні вже проявилась досить чітко з орієнтацією на експорт насіння соняшнику, кукурудзи і зернових у цілому. Враховуючи, що рівень конкурентоспроможності більшості українських виробників істотно нижчий, ніж у підприємств європейських країн, можна стверджувати, що Україна без великих інвестицій не здатна стати рівноправним суб'єктом на високотехнологічних світових ринках.

**Потенційні ефекти економічної політики держави у контексті
активізації розвитку національної економіки**

Суб'єкти	Позитивні ефекти	Негативні ефекти
Виробники	Зростання макроекономічних показників (ВВП, сукупний попит, податкові надходження); Поліпшення ділової активності; Активізація розвитку підприємництва та посилення конкуренції; Позитивні зміни регуляторного середовища; Створення додаткових робочих місць; Заохочення інвестицій; Стимулювання інноваційного потенціалу	Погіршення ділової активності суб'єктів підприємництва; Зростання тіньового сектору економіки і посилення її монополізації; Зарегульованість підприємницького середовища; Зниження ефективності та продуктивності праці; Зниження заробітної плати і зростання рівня безробіття; Зниження конкурентоспроможності виробництва; Розширення масштабів податкової оптимізації
Споживачі	Підвищення купівельної спроможності домашніх господарств; Створення нових робочих місць, поліпшення зайнятості; Зниження рівня бідності; Підвищення якості товарів і послуг	Зниження купівельної спроможності споживачів; Зростання інфляції; Погіршення якості праці; Звуження можливостей самореалізації; Активізація процесів трудової міграції
Держава	Дерегуляція господарської діяльності; Забезпечення участі громадян у системі публічного управління; Удосконалення державного нагляду у сфері підприємництва; Посилення прозорості та підзвітності органів влади; Забезпечення ефективного виконання бюджету	Зарегульованість сфери надання адміністративних послуг; Посилення інституційних ризиків виходу за межі правового поля; Розширення нелегальної трудової міграції; Зростання інфляції; Неефективна реалізація державних інвестиційних та інноваційних програм

Джерело: авторська розробка

Дослідження моделей реалізації інвестиційних процесів дало змогу зробити висновок про те, що вибір певної моделі економічного розвитку потрібно здійснювати, виходячи з принципу досягнення оптимального рівня втручання держави у перебіг економічних процесів при забезпеченні одночасно максимально можливого рівня її ринкового характеру. При цьому суттєвий вплив на сучасний стан та перспективи розвитку національної економіки мають явища та процеси як внутрішнього, так і глобального характеру, що обумовлює необхідність обґрунтування макроекономічного значення регуляторної функції держави у сфері інвестиційної діяльності.

У четвертому розділі «**Моделювання складових економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності**» здійснено аналіз перспектив формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні, розкрито особливості реалізації грошово-кредитної політики в умовах розгортання глобальних кризових процесів та проведено моделювання механізму фіскальної політики в Україні.

Визначено, що розвиток економіки України відбувається на тлі прискореної цифровізації в умовах мобільного переходу підприємств на нові форми організації робочих процесів (дистанційного, надомного режиму роботи та навчання), що, відповідно, створює підвищений попит на нові цифрові послуги та надання вже існуючих послуг в цифровому форматі, у тому числі ведення бізнесу. Пришвидшені темпи адаптації цифрових технологій відкривають перед українськими підприємствами можливість оптимізувати свої бізнес-процеси за допомогою скорочення витрат на операційну діяльність, зменшення собівартості товарів і послуг та підвищення продуктивності праці найманих працівників. Загалом, «ковідний тиск» відкрив нові можливості для розвитку, зокрема, підприємств виробничої сфери та в чергове акцентував увагу на екологізації сфер суспільної діяльності. Підвищилась роль держави не лише в питаннях підтримки вразливих верст населення, але і підтримки та захисту бізнесу, зокрема, відбувся запуск механізмів, що можуть застосовуватися і у постпандемічний період.

Обґрунтовано, що у цьому контексті присутній специфічний взаємозв'язок, який ускладнює виконання завдань, які стоять перед Україною у процесі реформування економіки. У разі, якщо економіка перебуває у рецесії, це не сприяє швидкості здійснення інституційних реформ. Слабкі інститути, зі свого боку, зменшують шанси на успіх промислової політики, тому що важливі державні рішення ухвалюються не в інтересах держави у цілому, а в інтересах «груп впливу». Одне з найголовніших завдань промислової політики нині полягає у формуванні довіри і співробітництва між державою та підприємницьким сектором, на основі чого можна закласти основу для успішного проведення інституціональних перетворень.

Доведено, що в Україні слід одночасно реалізувати інституційні й структурні реформи, з одного боку, а також здійснювати промислову політику – з іншого. При цьому структурно-функціональна модель системи оцінки ефективності державного регулювання інвестиційним процесом має бути побудована на засадах конкретизації індивідуальних завдань кожного суб'єкта окремо у межах чинного законодавства, спрямованих на поліпшення економічних і соціальних відносин між усіма суб'єктами інвестиційного процесу. Динаміка економічного розвитку України з 1991 р. до 2022 р. мала циклічну траєкторію розвитку, про що свідчать три середніх цикли (рис. 5). Перший цикл охоплював період із 1991 р. до 1998 р. і був усіченим, оскільки мав лише дві фази — кризи й депресії. Другий середній цикл тривав із 1999 р. до 2015 р. і мав усі класичні фази економічного циклу – поживавлення, зростання, кризи, депресію. Третій середній цикл розпочався у 2016 р. і також має усі класичні фази економічного циклу.

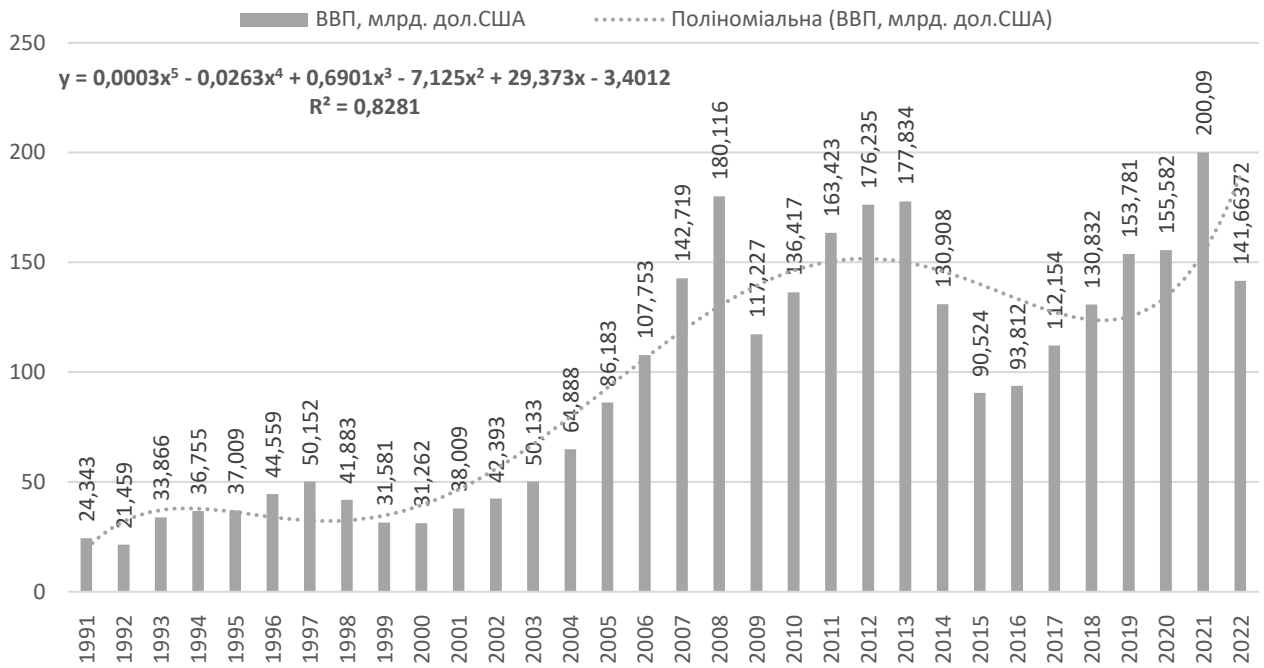

Рис. 5. Циклічна динаміка економіки України протягом 1991-2022 рр.

Джерело: авторська розробка

Встановлено, що порівняння фаз класичного економічного циклу з валютними кризами надає змогу зробити висновок, що такі кризи виникали на різних фазах економічного циклу. Так, валютна криза 1998 р. мала місце на фазі депресії першого середнього циклу, криза 2008 р. припала на фази зростання й кризи другого середнього циклу, а криза 2014 р. вибухнула на фазі депресії другого циклу. Сучасні кризові стани свідчать про те, що в сучасній практиці центральні банки мають дбати не лише про досягнення загального рівня стабільності фінансової системи в рамках реалізації загальної фінансової політики держави. Отже, у грошово-кредитній політиці акценти повинні бути зміщені з одностороннього розгляду цінності грошей як їх купівельної спроможності до комплексної оцінки з урахуванням цінності грошей як капіталу.

Дослідження моделей реалізації інвестиційних процесів надало змогу зробити висновок про те, що вибір певної моделі економічного розвитку потрібно здійснювати, виходячи з принципу досягнення оптимального рівня державного втручання в економіку при забезпеченні одночасно максимально можливого рівня її ринкового характеру. При цьому суттєвий вплив на сучасний стан та перспективи розвитку національної економіки мають явища та процеси як внутрішнього, так і глобального характеру, що обумовлює необхідність обґрунтування макроекономічного значення регуляторної функції держави у сфері інвестиційної діяльності.

Для формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні застосовано виробничу функцію Кобба-Дугласа як інвестиційну модель економічного зростання, що розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в

економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, що визначає вартість праці. У результаті отримано рівняння регресії виду:

$$V = 2410,98 + 8,2492L + 0,7181K \quad (1)$$

Запропоновану модель оцінено на адекватність та відповідність реальним даним за коефіцієнтом детермінації R^2 (R-squared), критерієм Стьюдента t -statistics, критерієм Фішера (F-statistic), оцінкою залишків рівняння та оцінкою прогнозних та фактичних значень V (табл. 4).

Таблиця 4

Основні параметри регресійної макроекономічної моделі виробничої функції Кобба-Дугласа

Параметр	Умовне позначення	Значення
Вільний параметр	A	1410,419072
Еластичність праці	a	7,957258123
Еластичність капіталу	b	21,28823118
Коефіцієнт детермінації	R^2 (R-squared)	0,99737219
критерій Стьюдента (фактор L)	t -statistics (L)	42,82172838
критерій Стьюдента (фактор K)	t -statistics (K)	6,114838591
критерій Фішера	(F-statistic)	0,0000

Джерело: розраховано автором

Встановлено, що побудована модель є адекватною та може бути використана для прогнозування економічного розвитку України на основі показника ВВП на душу населення (рис. 6).

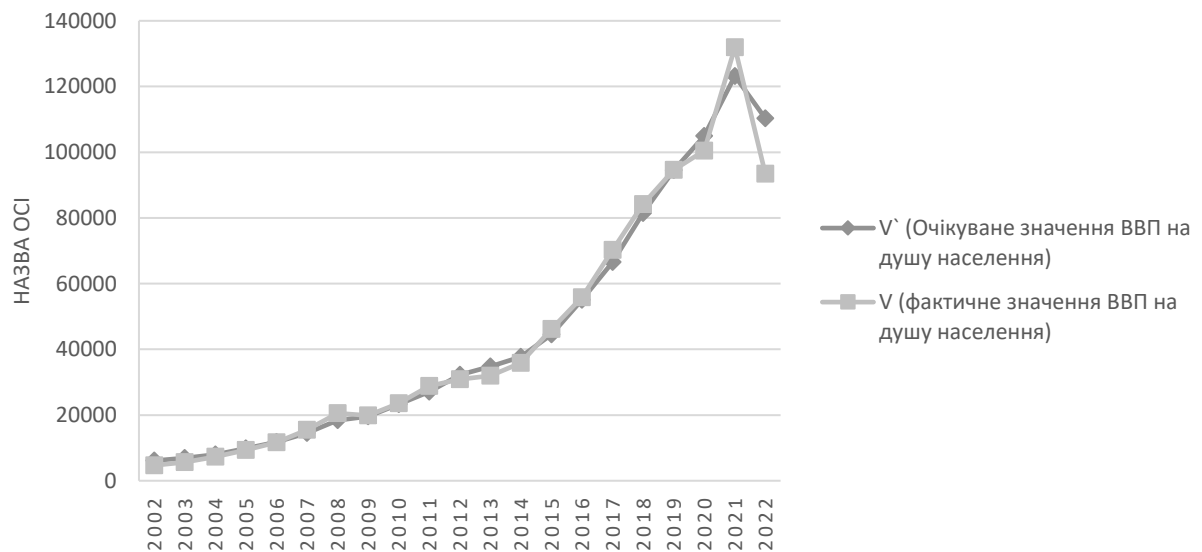
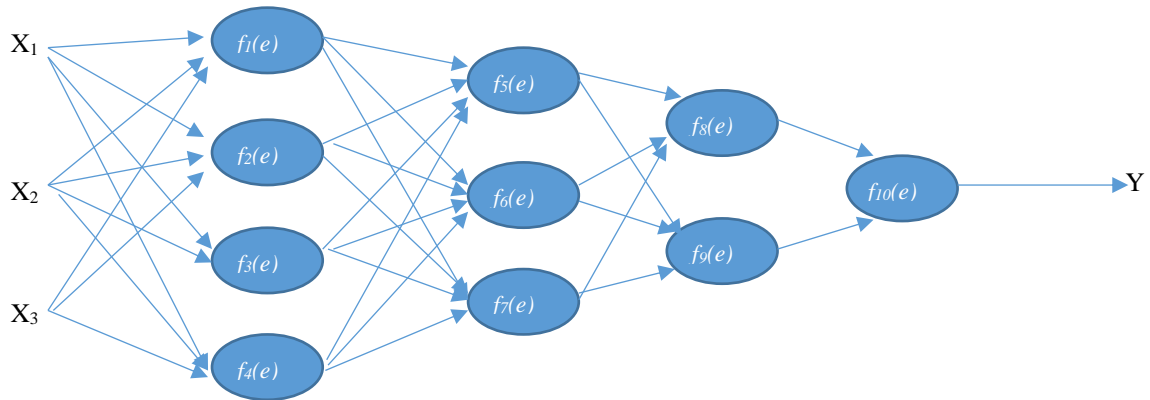

Рис. 6. Фактичні та розрахункові значення ВВП на душу населення як індикатора економічного розвитку України протягом 2002-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за результатами власних розрахунків

Моделювання грошово-кредитної політики України здійснено методом нейронних мереж, для чого використано метод нейронної мережі прямого поширення. Схему нейронної мережі прямого поширення для грошово-кредитної політики наведено на рис. 7:

Примітка: вхідні вузли: X_1 – грошові агрегати, X_2 – облікова ставка, X_3 – валютний курс; вузли поширення $f_i(e)$: індекс інфляції, середня заробітна плата, швидкість обертання грошей, дефіцит, сальдо платіжного балансу, активи та пасиви банківської системи; вихідний вузол Y – ВВП як цільовий показник.

Рис. 7. Модель нейронної мережі для моделювання грошово-кредитної політики із трьома вхідними нейронами

Джерело: авторська розробка

У табл. 5 узагальнено отримані результати кореляційно-регресійного аналізу чинників впливу на доходи Державного бюджету України.

Таблиця 5

Результати кореляційно-регресійного аналізу чинників формування доходів державного бюджету України

Цільовий показник	Умовні позначення	Чинники впливу	t-statistics	Стандартна помилка	Коефіцієнт детермінації R^2	F-критерій
Доходи державного бюджету Y	Y	Доходи держбюджету	55,65585803	0,054986496	0,9999	0,0016
	X_1	Податок на доходи фізичних осіб	-	0,05062448		
	X_2	Податок на прибуток	27,89299383	0,048971417		
	X_3	ПДВ	0,630352839	0,105161873		
	X_4	Акциз з товарів, вироблених в Україні	11,40903572	0,077781313		
	X_5	Акциз (імпортні товари)	-	3,331313695		
	X_6	Мінімальна заробітна плата	30,63899633	15,34808515		
	X_7	Прожитковий мінімум	-	0,004868796		
	X_8	Кількість ФОП	55,65585803	0,054986496		
$Y=81802,7+3,06X_1-1,27X_2+1,37X_4+0,07X_5+0,89X_6-68,80X_8+470,25X_9-0,24X_{10}$						

Джерело: авторська розробка

Для моделювання механізму фіскальної політики України визначено найбільш значущі чинники, що впливають на доходи та видатки державного бюджету, на основі чого побудовано економіко-математичну модель механізму

фіскальної політики задля досягнення позитивних ефектів. Встановлено, що найбільш значущими чинниками для фіскального механізму в Україні є податок на доходи фізичних осіб, податок на прибуток, ПДВ, мінімальна заробітної плати, кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців, прожитковий мінімум та акцизні податки. Для того, щоб підтвердити значущість саме цих чинників та виявити їх залежності, здійснено кореляційно-регресійний аналіз. Отримана модель регресії може бути використана для прогнозування цільових показників економічного розвитку України з метою формування економічної політики в умовах нестабільності.

П'ятий розділ «Концептуальні засади економічної політики України в умовах глобальної нестабільності» присвячено аналізу векторів реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, визначенню напрямів удосконалення механізму фіскального регулювання економікою на основі зарубіжного досвіду та окресленню напрямів здійснення макрофінансової політики в умовах глобальних дисбалансів, воєнного стану та повоєнного відновлення.

Доведено, що механізм фіскального регулювання передбачає використання двох основних груп важелів – бюджетних та податкових, дія яких реалізується через застосування відповідних інструментів. Фіскальне регулювання фінансових потоків характеризується особливими по відношенню до інших форм регулювання передумовами зародження, розвитку та реалізації. Його інституційними джерелами є, по-перше, існування держави як специфічного економічного та політичного інституту-виразника суспільних інтересів; по-друге, наявність та постійне зростання суспільних потреб, задоволення яких потребує активної участі держави у процесах розподілу, перерозподілу та споживання національного продукту за допомогою фіскальних важелів; по-третє, особливості процесу продукування економічною системою фінансових потоків, етапами якого є акумулювання, розподіл, перерозподіл та споживання національного продукту, по-четверте, зростання обсягу трансакційних витрат при збільшенні кількості інструментів фіскального регулювання. У дисертації обґрунтовано, що загострення фіскальних ризиків, імперативи відновлення фіскальної стійкості, а також курс на забезпечення поступального розвитку протягом довгострокового періоду обумовлюють внесення змін у фіскальну політику. Разом з тим темпи економічного зростання є надто низькими. У сфері бюджетних видатків слід орієнтуватися на оптимізацію їхніх обсягів та розширення публічних інвестицій, збільшення фінансування науки, освіти, охорони здоров'я, а також підвищення ефективності використання бюджетних коштів. Політика доходів передбачає їх збільшення за умов недопущення додаткового тиску на формування сукупного попиту, а також підтримання підприємницької діяльності.

У роботі визначено, що механізм фіскального регулювання рухом фінансових потоків, адекватний умовам національної економіки, повинен відповідати двом основним умовам: по-перше, стимулювати одночасно продуктивну та доходуотворюючу функцію фінансових потоків, а, по-друге, здійснювати подвійний тиск на стимули до мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів, які перебувають у формі неорганізованих заощаджень населення або у тіньовому секторі економіки. Приведення функціонуючого фіскального

механізму у відповідність до вказаних вимог досягається через оптимізацію податкового тягаря на суб'єктів господарювання реального сектору економіки та реструктуризацію державних видатків у напрямі посилення фінансової підтримки підприємств нефінансового сектору економіки.

Доведено, що оптимальна фіскальна політика передбачає вибір такого набору фіскальних важелів, які дозволяють сформувати дохідну частину бюджету у необхідному обсязі та не спровокують неконтрольоване зростання рівня державного боргу як частки національного доходу. Неефективна фіскальна політика призводить до кумулятивного зростання бюджетного дефіциту, а за умови відсутності економічного зростання це може спровокувати дефолт держави. Саме тому можна вважати, що швидке зростання державного боргу свідчить про неефективність фіскальної політики у минулому та неприйнятність її у довгостроковій перспективі.

Визначено, що для України складність вибору і дотримання єдиного вектору фіскальної політики зумовлена необхідністю враховувати рекомендації Світового банку та МВФ, фахівці яких надають рекомендації з урахуванням досвіду економічно розвинених країн, без уваги до специфіки становлення і розвитку української державності. Застосування інструментів фіскальної політики повинно враховувати реальний стан економіки, оскільки в протилежному випадку наслідки змін у фіскальній політиці будуть не прогнозовані не тільки у довгостроковому, але і у короткостроковому періоді. Окрім того, цілі фіскальної політики мають узгоджуватися із функціями податків та бюджету. Встановлено, що запровадження нової практики здійснення економічної політики потребує перевірки ефективності використання державних коштів, виділених на реалізацію завдань державних цільових програм, під час здійснення закупівель державними підприємствами та іншими уповноваженими суб'єктами з використанням системи електронних державних закупівель, яка на сьогодні відома в Україні під назвою «ProZorro». Визначено, що у вузькому значенні сутність системи електронних публічних закупівель «ProZorro» полягає в організації процедур закупівель шляхом використання електронних майданчиків замість подання учасниками та замовниками документів у паперовому вигляді, як це було передбачено раніше законодавством у сфері державних закупівель. Визначальною метою політики у сфері публічних закупівель має бути формування системи, спроможної забезпечувати прозорість, відкритість, конкурентність, а також сприятиме максимальній продуктивності й раціональному використанню фінансових ресурсів.

У роботі запропоновано Концепцію макроекономічної політики в умовах глобальної нестабільності (далі – Концепція), що покликана стати програмним документом, який відображає способи і напрями діяльності державних інституцій. Доведено, що Концепція спроможна об'єднувати у цілісну сукупність взаємопов'язані компоненти, які характеризують цілі, стратегії, принципи і механізми цілеспрямованого впливу на економічну систему на основі визначених концептуальних засад монетарної політики та фіскального регулювання (рис. 8).

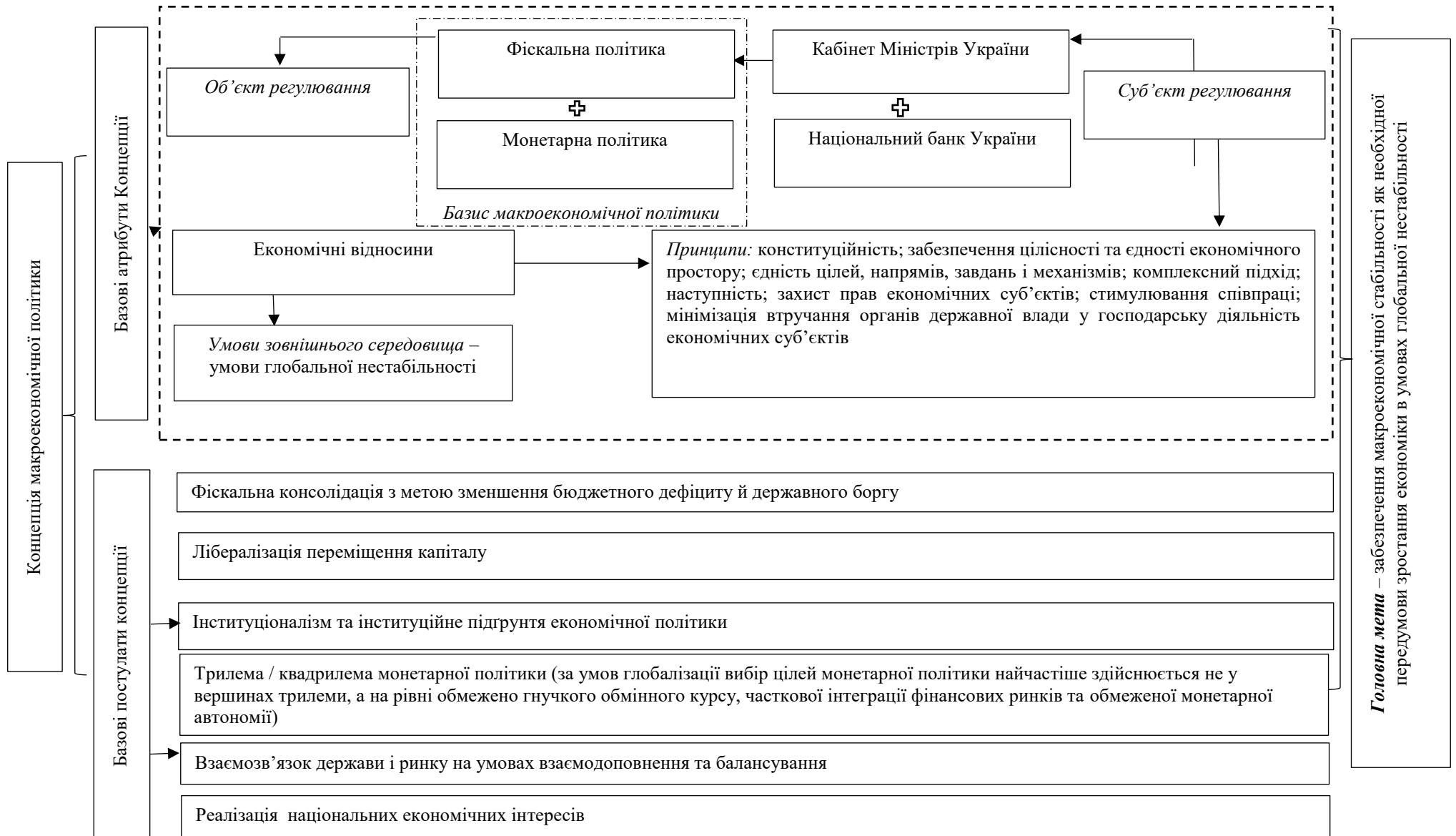

Рис. 8. Концепція макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності

Джерело: авторська розробка

Мета реалізації запропонованої Концепції полягає у забезпеченні макроекономічної стабільності як необхідної передумови зростання економіки в умовах глобальних дисбалансів. Досягнення цієї мети можливе на основі застосування системного підходу, оскільки важливою проблемою як у теоретико-методологічному аспекті, так і у вимірі практичної реалізації є узгодження (координація) таких найбільш вагомих за дієвістю впливу на національну економіку інструментів впливу, якими володіють монетарна та фіскальна політика. Державні інституції, що реалізують фіскальну та монетарну політику, об'єднані спільною метою – забезпечення макроекономічної стабільності як необхідної передумови зростання економіки. Однак кожна з інституцій – уряд та центральний банк – іде до цієї мети різними шляхами, встановлюючи для цього специфічні цілі та використовуючи власний інструментарій. При цьому досягнення цілей монетарної та фіскальної політики залежить не лише від застосування власних інструментів, але й від дій іншого державного органу.

За умов глобальних дисбалансів значною мірою впливає на дієвість реалізації та досягнення цілей фіскальної й монетарної політики процес переміщення капіталу з країни (чи надходження у країну). Проведений у контексті напряму дослідження аналіз надає змогу дійти висновку про те, що за сучасних умов у світі застосовують різні варіанти політики реагування на приплив капіталу. При цьому найчастіше йдеться про монетарні інструменти, валютні інтервенції й рідше – про фіскальну політику.

ВИСНОВКИ

У дисертації шляхом системного та структурного аналізу на основі теоретичного узагальнення наукових підходів до обґрунтування напрямів формування та реалізації економічної політики держави, а також аналізу статистичних даних обґрунтовано концептуально-методологічні засади економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності. Основною ідеєю в процесі вирішення такого завдання стало розроблення концептуальної моделі реалізації економічної політики держави під впливом глобалізаційних процесів, що дозволило сформулювати такі висновки та внести пропозиції і рекомендації, які забезпечують вирішення поставлених завдань відповідно до визначеної мети дисертаційної роботи.

1. Проведений аналіз еволюції теоретичних підходів до розкриття сутності економічної політики держави дає змогу дійти висновку про те, що на кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку вченими здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічними процесами з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Ґрунтуючись на засадах типологізації економічної політики з урахуванням відповідних підходів, визначено та обґрунтовано методологічний базис принципів її реалізації з позиції функціонально-

інструментального виміру, стратегічного бачення та інституційного контексту. На кожному історичному етапі суспільно-економічного розвитку здійснювалися спроби теоретико-методологічного обґрунтування інструментарію регулювання соціально-економічних процесів з метою формулювання практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності економічного розвитку та розв'язання актуальних проблем суспільства. Важливим є теоретичне обґрунтування напрямів створення дієвих механізмів економічної політики держави.

2. Здійснення економічної політики відбувається на основі сукупності принципів, методів та інструментів, а також їхнього інституційного забезпечення, за допомогою яких держава, забезпечуючи внутрішній розвиток економіки, визначає траєкторію функціонування структурних елементів і здійснює вплив на діяльність суб'єктів економічних відносин. Розроблення методології аналізу та наукового супроводу інституційних трансформацій економічної політики держави надає змогу, з одного боку, отримати істотні результати для поглиблення теоретичного підґрунтя, а з іншого – запропонувати практичні рекомендації, спрямовані на синтез різних підходів до розуміння впливу держави на перебіг економічних процесів, внаслідок чого парадигму інституціоналізму визначено як альтернативу неокласичній традиції в частині посилення впливу інститутів на формування та реалізацію економічної політики, що посилює актуальність цього напрямку економічної думки, значення систематизації, узагальнення та вдосконалення концептуальних засад її сутності.

3. На основі аналізу науково-термінологічного апарату та науково-теоретичних засад формування і реалізації економічної політики держави запропоновано її трактування як інструментарію впливу на перебіг господарських відносин, що ґрунтується на певних принципах, використовує специфічні методи, спрямовані на підвищення ефективності функціонування економіки, передбачає взаємодію органів державної влади та економічних суб'єктів з метою узгодження інтересів і досягнення цілей економічного розвитку. Це надасть змогу застосовувати весь доступний арсенал механізмів, інструментів та методів впливу на об'єкти політики.

4. Розширення і поглиблення глобалізаційних процесів, динаміка впливу науково-технологічних, економічних, соціокультурних чинників визначає вектори здійснення трансформаційних процесів, що супроводжуються як позитивними результатами, так і негативними наслідками, а також породженням нових парадоксів та проблем методологічного виміру. Аналіз державної політики стимулювання інноваційної моделі розвитку показав, що особливої підтримки потребують розробки за тими напрямами, які мають широкий спектр застосування. Враховуючи наявність значного інституційного забезпечення інноваційної діяльності, реалізацію ключових напрямів інноваційного розвитку, що визначені низкою законодавчих та нормативно-правових актів у сфері інноваційного розвитку, виокремлено основні перешкоди, серед яких неузгодженість і безсистемність державної політики, обмежене фінансове забезпечення державних програм наукової й науково-

технічної діяльності, відсутність організаційної та фінансової підтримки інноваційних підприємств, відсутність системності в інноваційній політиці.

5. Проведено аналіз державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах її інституційної реорганізації. В умовах глобальної соціально-економічної кризи необхідно враховувати стратегічні пріоритети державного регулювання економікою України за критеріями єдності економічної та соціальної ефективності. Йдеться про максимальне впровадження інновацій новітніх технологічних устроїв у процеси виробництва, формування умов для всебічної капіталізації системи соціально-економічного розвитку, збалансованість і транспарентність інституційного середовища. Важливим також є запровадження низки заходів, а саме участь у вітчизняних тендерах іноземних виробників за умови локалізації частки їхньої продукції в Україні.

6. Стійка реіндустріалізація має забезпечити зміну структури виробництва у напрямі підвищення його високотехнологічного виміру, зростання продуктивності праці, переорієнтації випуску здебільшого на потреби внутрішнього ринку. Основна роль у цьому процесі має належати державі, яка повинна перетворюватися на державу розвитку, що відобразатиме своєю політикою не лише вузькі інтереси бізнесу, але й усього суспільства. Успішність політики сталої реіндустріалізації залежить насамперед від правильності вибору її пріоритетів та інструментарію реалізації. Вона має поєднувати у собі важелі вертикальної та горизонтальної моделей промислової політики. Розвиток і виважений захист національного виробника для забезпечення ним потреб населення країни має бути одним із головних завдань держави, при цьому використання державної власності може розглядатися ефективним засобом для відновлення виробництва і стимулювання реіндустріалізації та досягнення соціальної справедливості. Важливу роль в інституційному забезпеченні політики реіндустріалізації має відіграти вдосконалення інституту держави як розробника правил і норм, так і контролера їх виконання. Економічні процеси в промисловості України впродовж останніх трьох десятиліть цілковито не збігалися ні з напрямками досягнення сталого реіндустріального розвитку, ні з погляду ознак всеохопної індустріалізації, досягнення високого рівня продуктивності праці, доходів населення, ні з позиції наближення до соціальної складової при створенні матеріальних благ і справедливому розподілі отриманих доходів.

7. Результати проведеного аналізу економічної політики в умовах соціально-економічних трансформацій актуалізували необхідність удосконалення механізму реалізації економічної політики. Для визначення економічної стабільності України та її динаміки у період 2012-2021 рр. за допомогою мови програмування Python був розроблений і розрахований індекс економічної стабільності (ІЕС), що демонструє динаміку ключових економічних показників та їх вплив на загальну економічну стабільність у контексті глобальної нестабільності. Висновки з даного аналізу вказують на те, що економіка України показувала сталий ріст та покращення стабільності протягом багатьох років, проте, коливання та вплив глобальних чинників

також залишають свій слід на економічних показниках. У цьому контексті формування виважених і дієвих механізмів й інструментів економічної політики держави неможливе без основної теоретико-концептуальної платформи, що дозволить уникнути провалів в оцінюванні її практичних результатів. Виважений теоретико-методологічний підхід повинен ґрунтуватися на визначенні основних закономірностей трансформаційних змін в економічній політиці держави на основі урахування методологічних підвалин національних стратегій розвитку та критеріїв оцінки їхньої ефективності, результативності й дієвості.

8. Дослідження засадничих євроінтеграційних пріоритетів реалізації економічної політики держави в Україні засвідчило, що сучасний її концепт має передбачати такі основні стратегічні пріоритети, як розширення економічної децентралізації, стимулювання локалізації виробництва, посилення антимонопольно-конкурентної політики, розвиток конкуренції на всіх рівнях національної економіки. З'ясовано, що основними негативними чинниками деформації галузевої, технологічної та територіальної структури економіки України є інституційна неефективність, високий рівень корупції і тінізації, недостатньо розвинений внутрішній ринок, слабка підтримка з боку державних інституцій сприятливого підприємницького середовища, високі інвестиційні ризики, повномасштабна агресія з боку РФ, організаційна неготовність українських підприємств до входження у систему глобальних ланцюгів створення вартості, низький рівень державної підтримки малого підприємництва, слабкий рівень диверсифікованості експорту. При цьому серед позитивних чинників структурних перетворень в економіці України є зростання участі українських підприємств у глобальних ланцюгах генерування вартості, розвиток креативних індустрій, підвищення якості української продукції, зміцнення інститутів розвитку, поступове відновлення інфраструктури.

9. Конкурентоспроможність відображає здатність суб'єкта розвиватися в умовах конкурентного протистояння та адаптуватися до змін зовнішнього середовища, забезпечувати високий рівень конкурентних переваг. Конкурентоспроможність трактується також як інтегрована характеристика ефективності функціонування суб'єкта економічних відносин, як можливість задовольняти потреби споживачів, ефективно використовуючи ресурси та отримуючи при цьому соціально-економічний ефект. Основними напрямками вдосконалення економічної політики держави має стати зменшення регуляторного навантаження завдяки впровадженню виваженої антимонопольно-конкурентної політики, посиленню прозорості напрямів її здійснення, рівний доступ до обмежених ресурсів, зниження бар'єрів входження на ринки, забезпечення принципів конкуренції в усіх сферах економічного життя, стимулювання розвитку малого підприємництва.

10. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні визначено на основі економіко-математичного моделювання із застосуванням виробничої функції Кобба-Дугласа як інвестиційної моделі економічного зростання, що, на відміну від існуючих

підходів, розкриває функціональну залежність ВВП на душу населення як індикатора економічного зростання від валового нагромадження в економіці України та середньої щомісячної заробітної плати, що визначає вартість праці.

11. Для моделювання грошово-кредитної політики України запропоновано використати метод нейронної мережі прямого поширення. В такій мережі зв'язки між вузлами не утворюють циклу. Нейронна мережа прямого поширення була першим і найпростішим типом нейронних мереж. В мережі подібного типу інформація переміщується в напрямку вперед від вхідних вузлів та через приховані вузли (якщо такі звичайно є) до вихідних вузлів. Вхідними вузлами при цьому є класичні моделі часових рядів основних об'єктів грошово-кредитної політики (показники інфляції, валютного курсу, грошової бази, облікової ставки НБУ та ВВП країни). Для визначення складу вхідних змінних нейромережі використано цілісні автокореляційні функції та часткові автокореляційні функції. На основі аналізу цілісних автокореляційних функцій та частково автокореляційних функцій визначаються параметри моделі *ARIMA* (p, d, q) або моделі *SARIMA* (p, d, q)(P_s, D_s, Q_s) відповідно за відсутності або наявності сезонної компоненти. Отримані значення параметрів (порядків) класичних моделей часового ряду визначають кількість минулих значень часового ряду, які використані у нейромережевій моделі.

12. Моделювання фіскальної політики України здійснено шляхом побудови багатофакторної регресійної моделі динаміки доходів державного бюджету України, яка, на відміну від існуючих, враховує максимальну кількість найбільш значущих чинників і може бути використана для прогнозування цільових показників економічного розвитку України для формування економічної політики в умовах нестабільності.

13. Відзначено, що для вирішення макрофінансових проблем, котрі існують у національній економіці України, доцільно використовувати інструменти монетарної й фіскальної політики, для чого розроблено та обґрунтовано лінійний алгоритм розробки і реалізації монетарної політики в умовах фінансової глобалізації, що складається з восьми етапів і, на відміну від існуючих підходів, враховує стратегічний, а також програмний аспекти розробки та реалізації монетарної політики на національному рівні у глобальному контексті.

14. Комплексне вивчення основних підходів до формування механізму фіскального регулювання дозволило зробити висновки, що ефективність фіскальної політики повинна узгоджуватися з індикаторами національної безпеки, що дозволило доповнити систему критеріїв результативності фіскальної політики додатково критеріями фіскального тиску, що не повинен збільшуватися, частки державного боргу у ВВП, яка не має збільшуватися, та якості життя населення, що повинна збільшуватися. У контексті вдосконалення механізму фіскального регулювання економікою з урахуванням зарубіжного досвіду розроблено блок-схему процесу фіскального регулювання з метою забезпечення макроекономічної рівноваги в умовах нестабільності, яку покладено в основу розробленої авторкою

структурно-логічної схеми механізму фіскального регулювання в економічній політиці України, що базується на єдності мети і завдань та співвідношення інструментів впливу на об'єкт регулювання з боку суб'єктів.

15. Розроблено та обґрунтовано Концепцію макроекономічної політики України в умовах глобальної нестабільності, яка ґрунтується на систематизації поглядів та підходів до ідентифікації сутнісних особливостей об'єктів і суб'єктів регулюючого впливу, системно-комплексному підході до застосування інструментарію та принципів формування системи регулювання державою економічних відносин, що в сукупності становлять методологічну основу ефективної економічної політики в умовах глобальної нестабільності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Shtan M. Competitiveness of the National Economy in Global Dimension: collective monograf. Mechanisms of Interaction Between Competitiveness and Innovation in Modern International Economic Relations. Edited by M. Bezpartochnyi, in 4 Vol. ISMA University. Riga: Landmark. SIA. 2017. Vol. 4. P. 75-82 (0,5 друк. арк.).

2. Штань М. Економічна політика держави в умовах новітніх глобальних викликів в Україні: monograf. The Formation and Peculiarities of the Implementation of the European Union's Eastern Policy : Scientific monograph [science eds. T. Astramovich-Leik, Ya. Turchyn]. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2022. С. 315-327 (0,7 друк. арк.).

3. Штань М. В. Макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки: монографія. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти конкурентоспроможності підприємств; за заг. ред. проф. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант. 2017. С. 45-56 (0,5 друк. арк.).

Статті у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами: Web of Science Core Collection та/або Scopus

4. Edeh F., Zayed N., Nitsenko V., Brezhnieva-Yermolenko O., Negovska J., Shtan M. Predicting Innovation Capability through Knowledge Management in the Banking Sector. *Journal of Risk and Financial Management*. 2022. Vol. 15. Iss. 7. P. 1-12 (*Scopus Q3, особистий внесок авторки: запропоновано напрями використання інновацій у банківському секторі – 0,3 друк. арк.*).

5. Honcharov Yu., Shtuler I., Ovechkina O., Shtan M. Digitalization as a Means of Implementing Changes in the Transitive Model of Power-Property-Labor Relations in Ukraine. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2021. №5. P. 170-175 (*Scopus Q3, особистий внесок авторки: запропоновано напрями використання цифровізації в економіці України – 0,25 друк. арк.*).

6. Umantsiv Iu., Cherlenjak I., Prikhodko V., Sonko Y., Shtan M. Integrated Evaluation of Investment Attractiveness in the Context of Economic Sectors:

Ukraine as a Case Study. *Investment Management and Financial Innovations*. 2021. №2. P. 118-129 (*Scopus Q4, особистий внесок авторки: визначено перспективи активізації інвестиційної діяльності в економіці України – 0,25 друк. арк.*).

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз:

7. Штань М. В. Інституційні детермінанти економічної політики держави. *Економіка та суспільство*. 2023. №57. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3205/3128> (0,6 друк. арк.).

8. Штань М. В. Економічна політика стимулювання повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2023. №56. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3005/2927> (0,6 друк. арк.).

9. Штань М. В. Активізація економічної політики держави за умов новітніх глобальних змін. *Економіка та держава*. 2022. № 6. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

10. Штань М. В. Глобалізаційні детермінанти зовнішньоекономічної політики держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. №4. С. 54-59 (0,5 друк. арк.).

11. Штань М. В. Інституційний вимір державної політики протидії наслідкам глобальної пандемії. *Економіка та держава*. 2021. № 12. С. 65-69 (0,5 друк. арк.).

12. Павлов В. В., Штань М. В. Використання людського капіталу у забезпеченні умов та прискоренні динаміки інноваційного розвитку сучасної економіки. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. №9-10. С. 49-58. (*особистий внесок авторки: запропоновано вектори використання людського капіталу у контексті прискорення інноваційного розвитку економіки – 0,25 друк. арк.*).

13. Штань М., Костюк В. Державне регулювання національної економіки за умов європейської інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2021. № 4. С. 110-117. (*особистий внесок авторки: розкрито напрями реалізації державного регулювання економіки в умовах європейської інтеграції України – 0,3 друк. арк.*).

14. Штань М. В. Монетарна політика за умов розвитку глобальної кризи 2020 р. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 98-101 (0,45 друк. арк.).

15. Штань М. В. Глобальні дисбаланси у розвитку світової економіки. *Економічна теорія та право*. 2018. № 3. С. 49-60 (0,8 друк. арк.).

16. Штань М. В. Макрофінансова політика в умовах глобальних дисбалансів. *Банківська справа*. 2018. №3-4. С. 69-76 (0,5 друк. арк.).

17. Штань М. В. Державні закупівлі у системі заходів стимулювання розвитку національної економіки. *Економічна теорія та право*. 2018. №1. С. 60-71 (0,7 друк. арк.).

18. Штань М. В. Напрями державного стимулювання розвитку економіки України. *Економіка та держава*. 2017. №10. С. 53-57 (0,5 друк. арк.).

19. Штань М. В. Державна політика неоіндустріалізації в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №9. С. 34-38 (0,5 друк. арк.).

20. Штань М. В. Макроструктурні детермінанти відновлення стійкого економічного зростання в Україні. *Економіка та держава*. 2017. №6. С. 46-50

21. Штань М. В. Розвиток економіки України на основі реіндустріалізації. *Банківська справа*. 2017. №4. С. 75-84 (0,5 друк. арк.).

22. Штань М. В. Державне стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації. *Банківська справа*. 2017. №2. С. 44-53 (0,5 друк. арк.).

23. Штань М. В. Перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. *Банківська справа*. 2017. №1. С. 63-73 (0,6 друк. арк.).

24. Штань М. В. Інвестиційна діяльність у системі чинників активізації розвитку національної економіки. *Банківська справа*. 2016. №4. С. 55-63 (0,5 друк. арк.).

Публікації у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та семінарів

25. Штань М. В. Державна політика у системі інструментарію підвищення конкурентоспроможності економіки. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*. Матеріали XVI Міжнарод. наук. Інтернет-конф. (Ukraine-Slovenska Republika). 19-20 травня 2023 р. Київ: НАУ, 2023. С. 11-13 (0,2 друк. арк.).

26. Штань М. Функціонування роздрібної торгівлі за умов воєнного часу. *Підприємництво, торгівля, маркетинг: стратегії, технології та інновації*: тези доп. V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Київ, 27 травня 2022 р.); відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 40-42 (0,2 друк. арк.).

27. Штань М. В. Стимулювання підприємництва за умов післявоєнного відновлення. *Економіка підприємства: теорія і практика*: зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. 12-13 жовтня 2022 р. Київ : КНЕУ, 2022. С. 167-170 (0,25 друк. арк.).

28. Штань М. В. Поведінкові детермінанти розвитку ринку споживчих товарів. *Сучасні тренди поведінки споживачів товарів і послуг*: тези доповідей ІІІ Міжнародної наук.-практ. конф., 25-26 лютого 2022 р. Рівне : О. Зень, 2022. С. 45-47 (0,2 друк. арк.).

29. Штань М. В. Модифікація економічного розвитку за умов новітніх глобальних ризиків. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах інноваційної трансформації соціально-економічних систем*: Матеріали ІХ

Міжнар. наук.-практ. конф. 17 грудня 2021 р. Кропивницький: ЦНТУ, 2021. С. С. 350-353 (0,25 друк. арк.).

30. Штань М. В. Використання в Україні досвіду фіскального стимулювання економіки країнами ЄС за умов пандемії COVID-19. *«Принциповий прагматизм» ЄС – наслідки для Східної та Південно-Східної Європи: політичні, економічні, правові та комунікаційні аспекти*: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. 21-22 травня 2021 р. КНУ імені Тараса Шевченка. Київ: Ін-т міжнар. віднос. Центр досконалості Жана Моне. 2021. С. 194-196 (0,25 друк. арк.).

31. Костюк В. Р., Штань М. В. Особливості східноазійського та латиноамериканського типів протекціонізму. *Національна безпека у фокусі викликів глобалізаційних процесів в економіці*. Матеріали X-ої Міжнародної наукової Інтернет-конференції (Ukraine-Poland, 28-30 червня 2021 р.). Київ: НАУ. 2021. С. 41-44 (*особистий внесок авторки: розкрито особливості латиноамериканського типу протекціонізму в умовах глобалізації*) (0,25 друк. арк.).

32. Humeniuk V., Shtan M. Concepts of Regulation of Resort and Recreational Services Pricing in the Conditions of Globalization. *Global Imperatives for Business and Law Development: II International Scientific and Practical Conference*. Kyiv, October, 10-11, 2019. Kyiv: KNUTE. 2019. P. 428-438 (*особистий внесок авторки: визначено напрями вдосконалення концептуальних засад ціноутворення на ринку курортно-рекреаційних послуг*, 0,3 друк. арк.).

33. Штань М. В. Актуалізація ролі золота в умовах фінансової глобалізації. *Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 26-28 квітня 2018 р.; за заг. ред. І. І. Черленяка. Ужгород : Говерла. 2018. С. 424-426 (0,2 друк. арк.).

34. Штань М. В. Проблематика глобальних дисбалансів у вітчизняній науковій думці. *Роль економічної науки у суспільному розвитку: До 100-річчя НАН України: матеріали круглого столу*. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. 2018. С. 60-63 (0,25 друк. арк.).

35. Штань М. В. Роль держави у процесах неоіндустріалізації національної економіки. *Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри*: зб. тез. II Міжнар. наук.-практ. конф. 7-8 квітня 2017 р. Кропивницький: КОД, 2017. С. 237-238 (0,15 друк. арк.).

36. Штань М. В. Тенденції розвитку внутрішнього ринку України в умовах глобалізації. *Євроінтеграційні та глобальні аспекти економічного розвитку України*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 23 травня 2017 р.). Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка, 2017. С. 69-72 (0,25 друк. арк.).

37. Штань М. В. Інституційні засади державної підтримки інвестиційної діяльності. *Економічні перспективи підприємництва в Україні*: зб. матеріал. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. 26-27 жовтня 2017 р. Ч. II. Ірпінь: Ун-т ДФС України, 2017. С. 176-179 (0,25 друк. арк.).

38. Штань М. В. Теоретико-евристичний і практичний потенціал інноваційної моделі економічного розвитку. *Сучасні економічні теорії: історія, методологія та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Всеукр. круглого столу 10 лист. 2016 р. Київ: КНЕУ, 2016. С. 111-115 (0,3 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Штань М. В. Економічна політика держави в умовах глобальної нестабільності. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, 2024.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню та розробці теоретико-методологічних підходів, методичних засад та практичних рекомендацій щодо формування та реалізації економічної політики держави в умовах глобальної нестабільності на основі їх наукового обґрунтування.

У роботі досліджено еволюцію теоретичних підходів до розкриття сутності економічної політики держави. Визначено ключові аспекти інституційного середовища формування та реалізації економічної політики держави та здійснено теоретичну концептуалізацію проблематики глобальних дисбалансів в економіці.

Встановлено теоретико-евристичний та практичний вимір інноваційної моделі економічного розвитку у глобальному вимірі, на основі чого розроблено методологію державного регулювання та стимулювання розвитку національної економіки в умовах глобалізації та визначено напрямки розвитку економіки України на основі реіндустріалізації.

Проаналізовано стан та тенденції розвитку національної економіки України, зокрема досліджено макроекономічний вимір структурної політики держави та оцінено макроекономічні чинники конкурентоспроможності національної економіки.

Визначено перспективи формування інвестиційної моделі економічного зростання в Україні. Встановлено особливості грошово-кредитної політики в умовах розгортання глобальних кризових процесів. Здійснено моделювання механізму фіскальної політики України.

Поглиблено концептуальні засади монетарної політики в умовах фінансової глобалізації. Встановлено напрями вдосконалення механізму фіскального регулювання економіки з урахуванням зарубіжного досвіду. Обґрунтовано макроекономічну політику в умовах глобальних дисбалансів.

Ключові слова: монетарна політика, фіскальна політика, грошово-кредитне регулювання, державне регулювання, економічна політика, глобальні дисбаланси.

ABSTRACT

Shtan M.V. State economic policy in the conditions of global instability.
– **Manuscript.**

Dissertation for the scientific degree of Doctor of Economic Sciences, specialty 08.00.03 – Economics and Management of the National Economy. National Academy of Management, Kyiv, 2024.

The dissertation is devoted to the study and development of theoretical and methodological approaches of methodological principles and practical recommendations for the formation and implementation of economic policy of the state in the conditions of global instability on the basis of their scientific substantiation.

The work investigates the evolution of theoretical approaches to the disclosure of the essence of the economic policy of the state. The key aspects of the institutional environment of the formation and implementation of the economic policy of the state have been identified and theoretical conceptualization of the problems of global imbalances in the economy is carried out.

The theoretical, heuristic and practical dimension of the innovative model of economic development in the global dimension was established, on the basis of which the methodology of state regulation and stimulation of development of the national economy in the conditions of globalization is developed and the directions of development of the Ukrainian economy on re-industrialization are determined.

Analyse the state and trends of the development of the national economy of Ukraine, in particular the macroeconomic dimension of the state's structural policy and assessed macroeconomic factors of competitiveness of the national economy.

The prospects for the formation of an investment model of economic growth in Ukraine are determined. The peculiarities of monetary policy in the conditions of deployment of global crisis processes are established. Modelling the mechanism of fiscal policy of Ukraine.

The conceptual foundations of monetary policy in financial globalization are defined. The directions of improvement of the mechanism of fiscal regulation of the economy, taking into account foreign experience, are established. Substantiate macrofinancial policy in global imbalances.

Keywords: monetary policy, fiscal policy, monetary regulation, state regulation, economic policy, global imbalances